

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Острозька академія»
Факультет міжнародних відносин
Кафедра міжнародних відносин

Кваліфікаційна робота

на здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня магістра

на тему:

«Еволюція спільної зовнішньої політики Європейського Союзу»

Виконав студент VI курсу, групи ММв-2
спеціальності 8.03020101 «Міжнародні відносини»
Гарнюк Костянтин Миколайович

Керівник: доцент, кандидат історичних
наук Рудько С. О.

Рецензент: _____

Допущено до захисту рішенням кафедри від “ ____ ” _____ 2015 р.
(Протокол № ____)

Острог - 2015 рік

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	3
ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ВИНИКНЕННЯ І РОЛЬ СПІЛЬНОЇ ЗОВНІШНЬОЇ ТА БЕЗПЕКОВОЇ ПОЛІТИКИ В ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	14
1.1. Економічна інтеграція в Європі як передумова інтеграції політичної. 14	
1.2. Підписання Єдиного Європейського Акту та запровадження Європейського політичного співробітництва	20
1.3. Створення Спільної зовнішньої та безпекової політики в контексті поглиблення політичної інтеграції Європейського Союзу.....	25
Висновки до розділу 1	35
РОЗДІЛ 2. ПОГЛИБЛЕННЯ ІНТЕГРАЦІЇ В СФЕРІ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ У ХХІ СТОЛІТТІ.....	37
2.1. Роль Лісабонського договору у спільній зовнішній політиці Європейського Союзу.....	37
2.2. Реформи в сфері Спільної зовнішньої та безпекової політики ЄС.....	45
Висновки до розділу 2	56
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМКИ ІНТЕГРАЦІЇ В СФЕРІ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ТА БЕЗПЕКИ І НАСЛІДКИ ДЛЯ УКРАЇНИ.....	58
3.1. Проблеми та перспективи поглиблення інтеграції в сфері Спільної зовнішньої та безпекової політики ЄС	58
3.2. Роль Спільної зовнішньої та безпекової політики ЄС в інтенсифікації співробітництва між ЄС та Україною	65
Висновки до розділу 3	70
ВИСНОВКИ.....	72
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	75
ДОДАТКИ.....	89

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ДЄС – Договір про Європейський Союз (Маастрихтський договір)
1992 р.

ЕВС – Економічний та валютний союз

ЕСК – Економічно-соціальний комітет

ЄАВТ – Європейська асоціація вільної торгівлі

ЄБОП – Європейська безпекова та оборонна політика, перейменована
на Спільну безпекову та оборонну політику за Лісабонським договором

ЄВІ – Європейський валютний інститут

Євратом – Європейська спільнота з атомної енергії

ЄВС – Європейська валютна система

ЄЕС – Європейське економічне співтовариство

ЄІБ – Європейський інвестиційний банк

ЄІФС – Європейський інструмент фінансової стабільності

ЄК – Європейська комісія

ЄНМ – Єдиний наглядовий механізм

ЄОА – Європейська оборонна агенція

ЄП – Європейський парламент

ЄПС – Європейське політичне співробітництво

ЄС – Європейський Союз

ЄСВС – Європейське співтовариство вугілля та сталі

ЄСЗД – Європейська служба зовнішньої дії

ЄСМ – Європейський стабілізаційний механізм

ЄСФ – Європейський соціальний фонд

ЄСЦБ – Європейська система центральних банків

ЄФФС – Європейський фонд фінансової стабільності

ЄЦБ – Європейський центральний банк

ЗЄС – Західноєвропейський Союз

СБПО – Спільна безпекова та оборонна політика

СЗБП – Спільна зовнішня та безпекова політика

ЮВС – Юстиція та внутрішні справи

TREVI – форум співпраці між державами-членами ЄС у сфері юстиції та внутрішніх справ, створений в 1975 році, вважається попередником однієї з «опор» ЄС – правосуддя та внутрішні справи, запровадженого Маастрихтським договором в 1992 році.

ВСТУП

Актуальність теми. Європейський Союз – це найрозвиненіше регіональне інтеграційне об'єднання не лише у Європі, а й у світі. До Європейського Союзу входить 28 держав Європи із загальним населенням 505,7 млн. осіб¹. ЄС займає перше місце в світі за обсягом ВВП, є найбільшим у світі експортером та імпортером товарів². Ступінь інтеграції держав ЄС та кількість політик, що регулюються спільними наддержавними органами не мають аналогів у світі. Також країни ЄС займають одні з перших місць у світі за рівнем життя населення. За вказаними показниками ЄС випереджає свого найпотужнішого та найближчого суперника – США.

Спільна зовнішня та безпекова політика Європейського Союзу стала одним з двох міждержавних стовпів Європейського Союзу згідно з Договором про Європейський Союз від 7 лютого 1992 р., замінивши, таким чином, Європейське політичне співробітництво³.

Маастрихтський договір розпочав нову еру в теорії та практиці європейської інтеграції. Найбільше уваги у дослідженні Європейського Союзу зазвичай приділяють економічній складовій, в першу чергу будівництву спільного ринку ЄС. Однак, саме прагнення до повноцінної спільної зовнішньої політики Європейського Союзу стає все більш помітною тенденцією європейської інтеграції.

Співробітництво в сфері зовнішньої політики було на порядку денному ЄС з 1950-х років і призвело до виникнення Європейського політичного співробітництва в 1970 р. і його еволюції в Спільну зовнішню та безпекову політику Європейського Союзу 20 років потому. І хоча ЄС не завжди був

¹Population on 1 January [Electronic resource] / Eurostat. – Mode of access: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&pcode=tps00001>. – Title from the screen.

²EU position in world trade [Electronic resource] / European Commission. – Mode of access: <http://ec.europa.eu/trade/policy/eu-position-in-world-trade>. – Title from the screen.

³The Maastricht Treaty, 7 February 1992 [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.eurotreaties.com/maastrichtec.pdf>.

єдиним у питаннях міжнародних відносин, розвиток ЄПС/СЗБП вивів координацію в сфері зовнішньої політики серед членів ЄС на якісно новий рівень. А підписання Лісабонського договору 13 грудня 2007 року ще більше поглибило інтеграцію держав-членів в сфері СЗБП, змінивши, зокрема, інституційну структуру та систему прийняття рішень.

Розвиток та реформування Спільної зовнішньої та безпекової політики є одним з центральних завдань Європейського Союзу та його членів у зв'язку з численними загрозами та викликами сучасності. Саме тому аналіз процесу створення та розвитку спільної зовнішньої політики Європейського Союзу є обґрунтованим науковим завданням. Особливої уваги заслуговує аналіз впливу Лісабонського договору на інтеграцію в сфері зовнішньої політики та оборони, а також реформ СЗБП та їх вплив на загальноєвропейську інтеграцію.

Актуальним є аналіз Спільної зовнішньої та безпекової політики ЄС і для України, особливо, у зв'язку з російською агресією проти України. Розуміння принципів та механізмів функціонування СЗБП, як і проблем співпраці європейських держав у даній сфері, дозволить зовнішній політиці України бути більш ефективною в питаннях співпраці з партнерами Європейського Союзу. Інтенсифікації співробітництва між Україною та ЄС у зв'язку з підписанням Угоди про асоціацію лише поглиблює інтерес до дослідження етапів розвитку та механізмів функціонування СЗБП ЄС.

Стан наукової розробки теми. Сьогодні феномен функціонування найбільшого інтеграційного угруповання та процесів його реформування є об'єктом дослідження вчених різних країн світу. Однак, немає ґрунтовних праць, які б концентрувалися виключно на дослідженні процесів реформування Спільної зовнішньої та безпекової політики на сучасному етапі (2009-2015 рр.). Існують лише праці, які стосуються дослідження ЄПС та його перевтілення у СЗБП, впливу основоположних договорів ЄС на розвиток СЗБП, а також загальні праці, які аналізують інтеграцію в ЄС.

Загальний аналіз процесів європейської інтеграції з часу заснування

ЄСВС в 1951 р. в своїх працях подають Н. Мусис⁴, В. Копійка⁵, Т. Шинкаренко⁶, К. Балабанов⁷, Т. Сидорук⁸ та Л. Фалалєєва⁹. Зокрема, Т. Сидорук¹⁰ у праці «Інтеграційні процеси в сучасній Європі» подає детальний аналіз засад та механізмів європейської інтеграції, а також особливостей інтеграції в окремих сферах, зокрема в економічній, фінансовій, політичній, соціологічній, правовій, військово-політичній. У праці також аналізуються проблеми та перспективи поглиблення інтеграції в ЄС. Н. Мусис¹¹ у своїй праці «Все про спільні політики ЄС» зробив ґрунтовний аналіз економічної, валютної та політичної інтеграції в Європейському Союзі. Науковець подав огляд правової та інституційної баз ЄС, історичних етапів інтеграції, різних напрямів спільних політик ЄС та методів і принципів їх реалізації. Важливим чинником є багаторічний досвід роботи Н. Мусиса в Європейській комісії та численні статті і праці з дослідження проблематики ЄС. Українські вчені В. Копійка¹² та Т. Шинкаренко¹³ зробили значний внесок в дослідження проблематики ЄС у вітчизняній науці. Праці цих вчених характеризуються масштабністю дослідження проблематики та глибиною її аналізу. Так, значна увага у дослідженні проблематики ЄС приділяється економічній і політичній

⁴ Мусис Н. Все про спільні політики Європейського Союзу [текст] / Н. Мусис; пер. з англ. «К. І. С.». – Київ: «К. І. С.», 2005. – 466 с.

⁵ Копійка В. Європейський Союз: історія і засади функціонування [текст] / В. Копійка, Т. Шинкаренко ; за ред. акад. НАН України, Надзв. і Повнов. Посла України Л. В. Губерського. – К. : Знання, 2012. - 760 с.

⁶ Копійка В. В., Шинкаренко Т. І. Європейський Союз: Заснування і етапи становлення [текст] / В. В. Копійка, Т. І. Шинкаренко. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2001. – 488 с.

⁷ Балабанов К. Розвиток Європейського союзу в сучасній системі світового господарства [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/pips/2008/BSEC_2008/Pages%20from%20tom1/0016.pdf.

⁸ Сидорук, Т. Інтеграційні процеси в сучасній Європі [текст]: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Т. Сидорук. – Львів: ЛА «Піраміда», 2010. – 354 с.

⁹ Особливості реалізації Спільної зовнішньої та безпекової політики Європейського Союзу [Текст] / Л. Г. Фалалєєва, О. І. Давиденко // Вісник Академії адвокатури України. – К. : ВЦ Академії адвокатури України, 2012. – №24. – С. 82-88.

¹⁰ Сидорук, Т. Інтеграційні процеси в сучасній Європі [текст]: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Т. Сидорук. – Львів: ЛА «Піраміда», 2010. – 354 с.

¹¹ Мусис Н. Все про спільні політики Європейського Союзу [текст] / Н. Мусис; пер. з англ. «К. І. С.». – Київ: «К. І. С.», 2005. – 466 с.

¹² Копійка В. Європейський Союз: історія і засади функціонування [текст] / В. Копійка, Т. Шинкаренко ; за ред. акад. НАН України, Надзв. і Повнов. Посла України Л. В. Губерського. – К. : Знання, 2012. - 760 с.

¹³ Копійка В. В., Шинкаренко Т. І. Європейський Союз: Заснування і етапи становлення [текст] / В. В. Копійка, Т. І. Шинкаренко. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2001. – 488 с.

інтеграції та спільним економічним політикам держав-членів ЄС. Високим ступенем дослідження тематики характеризується праця «Заснування і основні етапи становлення Європейського Союзу», а також робота «Європейський Союз: історія і засади функціонування».

Дослідження реформування Спільної зовнішньої та безпекової політики ЄС подано в працях П. Валанта¹⁴, Ф. Бінді¹⁵, П. Уїлдінга¹⁶ та У. Шпека¹⁷. Зокрема, Ф. Бінді у праці «Зовнішня політика Європейського Союзу: визначення ролі Європи у світі» подає детальну характеристику Спільної зовнішньої та безпекової політики ЄС, етапів її розвитку, а також впливу Лісабонського договору на інтеграцію держав-членів ЄС в сфері СЗБП. Перспективи європейської інтеграції та проблеми, які стоять на її шляху, досліджені в працях Х. Торребланки¹⁸, М. Леонарда¹⁹ та Н. Аббасова²⁰.

Незважаючи на збільшення кількості вчених, які досліджують процеси інтеграції в ЄС, потребують поглибленого аналізу еволюція спільної зовнішньої політики ЄС у взаємозв'язку з політикою безпеки та її ролі в європейській інтеграції і проблеми впровадження реформ, необхідних для подальшого розвитку СЗБП.

Метою дослідження є аналіз розвитку спільної зовнішньої та безпекової політики в процесі інтеграції ЄС та впровадження реформ у даній сфері, починаючи з ранніх етапів європейської інтеграції і закінчуючи сучасним етапом розвитку ЄС (2009-2015 рр.).

¹⁴ Valant, P. The Franco-German couple: Potentials and limitations [Electronic resource] / P. Valant // Theseus. – Mode of access: <http://www.tepsa.eu/download/Background%20Paper%20Franco-German%20Leadership.pdf>.

¹⁵ The Foreign Policy of the European Union: Assessing Europe's role in the world [Text] / F. Bindi (ed). – Washington D.C.: Brookings Institution Press, 2010. – 367 p.

¹⁶ Wilding, P. Time to reform EU defence policy and make Britain safer [Electronic resource] / P. Wilding // British Influence, 19 December 2013. – Mode of access: <http://britishinfluence.org/time-reform-eu-defence-policy-make-britain-safer>.

¹⁷ Speck U. A new Franco-German deal on EU foreign policy? [Electronic resource] / U. Speck // Carnegie Europe, 24 January 2014. – Mode of access: <http://carnegieeurope.eu/strategieurope/?fa=54301>.

¹⁸ Torreblanca, J., Leonard, M. The continent-wide rise of Euroscepticismhttp [Electronic resource] / J. Torreblanca, M. Leonard // European Council on Foreign Relations, 16 May 2013. – Mode of access: ecfr.eu/page/-/Methodological_note_Euroscepticism.pdf.

¹⁹ Ibidem.

²⁰ Abbasov, N. What are the future prospects of the European Union? [Electronic resource] / N. Abbasov // Caspian Weekly, 24 January 2011. – Mode of access: <http://en.caspianweekly.org/main-subjects/others/european-union/3630-what-are-the-future-prospects-of-the-european-union.html>.

Досягнення поставленої мети передбачає виконання таких **наукових завдань**:

- проаналізувати основні етапи інтеграції та ключові реформи в процесі становлення ЄС;
- дослідити роль СЗБП у загальноєвропейській інтеграції;
- проаналізувати проблеми втілення ініціатив з реформування СЗБП ЄС;
- визначити перспективні напрямки розвитку Спільної зовнішньої та безпекової політики.

Об'єктом дослідження є процес інтеграції Європейського Союзу з 1951 р. по сьогодні.

Предметом дослідження є процес створення та реформування Спільної зовнішньої та безпекової політики ЄС.

Хронологічними рамками дослідження є весь період існування ЄС, тобто, з перших етапів формування союзу, 1951 р. – Паризький договір, що створив Європейське співтовариство з вугілля та сталі, і до сучасного етапу його розвитку – до 2015 року. Головна увага дослідження звертається на період 2009-2015 рр., у зв'язку з активізацією євроінтеграційних процесів у даний проміжок часу.

Методи дослідження. З метою досягнення наукової об'єктивності результатів використано загальнонаукові та спеціальні методи дослідження. Історичний, хронологічний, логічний, порівняльно-історичний методи, методи періодизації та синхронізації дали змогу розглянути формування Європейського Союзу на основі конкретного вивчення подій та проведення реформ, результатом яких став ЄС, у хронологічній послідовності, розділивши процес створення ЄС на окремі часові відрізки для їх кращого дослідження. Порівняльний метод дослідження було використано для визначення відмінностей та спільних рис у ЄПС та СЗБП, а також різних підходів до реформування Спільної зовнішньої та безпекової політики ЄС. У

дослідженні теми використано також системний підхід. Так, системно-структурний метод дав змогу представити елементи Європейського Союзу як єдину функціонуючу систему; системно-інтеграційний метод був використаний для оцінки ефективності впроваджуваних реформ для ЄС загалом; системно-функціональний метод дозволив виявити та проаналізувати функції окремих інституцій ЄС, які були створені в процесі реформування Союзу. Для з'ясування причин, передумов та наслідків впроваджуваних реформ використано аналітичний метод. Метод прогнозування був використаний з метою визначення поглиблення інтеграції ЄС в сфері зовнішньої політики та безпеки.

Географічними рамками дослідження є вся територія Європейського Союзу, а також територія США, так як при аналізі Спільної безпекової та оборонної політики здійснюється порівняння військового потенціалу США та ЄС.

Джерельну базу дослідження складають договори, директиви європейських інституцій, прес-релізи зустрічей та конференцій, заяви, доповіді і промови. Функціонування Європейського Союзу в різні етапи його розвитку окреслюють договори, які лежать в основі створення ЄС, а саме: Договір про заснування Європейського об'єднання вугілля та сталі²¹, Римські договори^{22,23}, Єдиний Європейський Акт²⁴, Маастрихтський договір²⁵, Амстердамський договір²⁶, Лісабонський договір²⁷ та ін. Участь Франції та

²¹ The Treaty establishing The European coal and steel Community and Annexes I-III, 18 April 1951 [Electronic resource]. – Mode of access: http://www.unizar.es/euroconstitucion/library/historic%20documents/Paris/TRAITES_1951_CECA.pdf.

²² The Treaty establishing The European Economic Community, 25 March 1957 [Electronic resource]. – Mode of access: http://www.unizar.es/euroconstitucion/library/historic%20documents/Rome/TRAITES_1957_CEE.pdf.

²³ The Treaty establishing The European Atomic Energy Community, 25 March 1957 [Electronic resource]. – Mode of access: http://www.unizar.es/euroconstitucion/library/historic%20documents/Rome/TRAITES_1957_EURATOM.pdf.

²⁴ The Single European Act, 1986 [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.unizar.es/euroconstitucion/library/historic%20documents/SEA/Single%20European%20Act.pdf>.

²⁵ The Maastricht Treaty, 7 February 1992 [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.eurotreaties.com/maastrichtec.pdf>.

²⁶ The Treaty of Amsterdam, 2 October 1997 [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.eurotreaties.com/amsterdamtreaty.pdf>.

²⁷ The Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community, 13 December 2007 [Electronic resource]. – Mode of access:

Німеччини в реформуванні Спільної зовнішньої та безпекової політики визначена в наступних документах: Рішення Європейської ради від 26 липня 2010 р. про організацію та функціонування Європейської служби зовнішньої дії²⁸, Кінцева доповідь Групи майбутнього Європи²⁹, Спільна заява Міністра закордонних справ ФРН Франка-Вальтера Штайнмаєра та Міністра закордонних справ Франції Лорана Фабіуса щодо франко-німецького співробітництва³⁰, Доповідь про офіційну позицію Франції щодо оборонної реформи ЄС³¹ та ін.

В роботі також використано довідкові дані про інституції та політики ЄС (Спільна зовнішня та безпекова політика³², Європейський стабілізаційний механізм³³, Європейська система фінансового нагляду³⁴, Історія Євросаміту³⁵), статистичні дані (фінансові та економічні дані, що стосуються оборони НАТО^{36,37}, показники чисельності військового персоналу³⁸, демографічні показники ЄС³⁹) та промови європейських політиків (Промова

http://www.unizar.es/euroconstitucion/library/Lisbon%20Treaty/Treaty%20of%20Lisbon_12.2007.pdf.

²⁸ Council Decision of 26 July 2010 establishing the organisation and functioning of the European External Action Service (2010/427/EU) // Official Journal of the European Union. – L 201. – 03.08.2010.

²⁹ Final Report of the Future of Europe Group of the Foreign Ministers of Austria, Belgium, Denmark, France, Italy, Germany, Luxembourg, the Netherlands, Poland, Portugal and Spain [Text] / The Future of Europe Group. – Warsaw, 17 September 2012. – 8 p.

³⁰ Gemeinsame Erklärung von Bundesaußenminister Frank-Walter Steinmeier und Außenminister Laurent Fabius zur deutsch-französischen Zusammenarbeit [Elektronische Quelle] / Auswärtiges Amt, 21. Januar 2014. – Zugriffsmode: http://www.auswaertiges-amt.de/cae/servlet/contentblob/668950/publicationFile/189029/140121-Erkl_D_F_Zusammenarbeit.pdf.

³¹ Guigou, E. Sur l'Europe de la Défense [Texte]: Rapport d'information / E. Guigou. – Paris, Assemblée Nationale, 2013. – №1582. – 183 p.

³² Common Foreign and Security Policy [Text] // Europa. – Mode of access: http://europa.eu/legislation_summaries/institutional_affairs/treaties/amsterdam_treaty/a19000_en.htm.

³³ European Stability Mechanism [Electronic resource] / ESM, 2014. – Mode of access: <http://www.esm.europa.eu/index.htm>.

³⁴ European system of financial supervision [Electronic resource] / Financial Supervisory Authority, 5 March 2014. – Mode of access: http://www.finanssivalvonta.fi/EN/EU_SUPERVISION/Pages/Default.aspx.

³⁵ History of the Euro Summit [Electronic resource] / Eurozone Portal, 2012. – Mode of access: <http://eurozone.europa.eu/summits/history>.

³⁶ Financial and Economic Data Relating to NATO Defence [Electronic resource] / NATO, 13 April 2012. – PR/CP(2012)047-REV1. – Mode of access: http://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_2012_04/20120413_PR_CP_2012_047_rev1.pdf.

³⁷ Financial and Economic Data Relating to NATO Defence [Electronic resource] / NATO, 24 February 2014. – PR/CP(2014)028. – Mode of access: http://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_topics/20140224_140224-PR2014-028-Defence-exp.pdf.

³⁸ Military Personnel Strength Figures [Electronic resource] / U. S. Department of Defense. – Mode of access: https://kb.defense.gov/app/answers/detail/a_id/253/~military-personnel-strength-figures.

³⁹ Population on 1 January [Electronic resource] / Eurostat. – Mode of access: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&pcode=tps00001>. – Title from the screen.

Президента Європейської ради Г. Ван Ромпея на щорічній конференції глав делегацій ЄС⁴⁰, Промова Ж. Баррозу «Про становище держави»⁴¹).

Для досягнення об'єктивності наукового дослідження було використано всі доступні джерела, які безпосередньо стосуються тематики наукової роботи.

Теоретичне і практичне значення отриманих результатів. Проведене дослідження може бути основою для подальшої наукової розробки теми. Практичне застосування роботи можливе під час вивчення курсів «Міжнародна інтеграція та глобалізація у світовій політиці», «Європейський союз в міжнародних відносинах», «Міжнародні організації» та ін. Дослідження може бути також використане для написання студентами наукових робіт.

Наукова новизна роботи відзначається відсутністю у вітчизняній науці праць, присвячених комплексному дослідженню процесів інтеграції в сфері зовнішньої політики та безпеки і полягає в тому, що автором здійснене комплексне дослідження зародження та розвитку Європейського політичного співробітництва/Спільної зовнішньої та безпекової політики ЄС, а також перспектив впровадження нових реформ, спрямованих на поглиблення інтеграції в даній сфері.

Апробація роботи. Практичну апробацію результатів дослідження було здійснено на XIX Науковій конференції «Дні науки – 2014» 18-26 березня 2014 р. у м. Острого. Результати дослідження також опубліковані в збірнику матеріалів Першої науково-практичної конференції «Міжнародні відносини в епоху глобалізації: політичні, економічні та правові аспекти» (Острого: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2013) та в збірнику матеріалів Другої всеукраїнської науково-практичної конференції студентів та молодих учених «Міжнародні відносини і туризм:

⁴⁰ Van Rompuy, H. Speech by President of the European Council Herman Van Rompuy at the Annual Conference of EU Heads of Delegation [Text] / H. Van Rompuy // European Council, The President. – Brussels, 5 September 2012. – 6 p. – EUCO 158/12.

⁴¹ Barroso. State of the Union 2012 Address [Text] / José Manuel Durão Barroso // European Commission. – Strasbourg : Plenary session of the European Parliament, 12 September 2012. – 14 p. – SPEECH/12/596.

сучасність та ретроспектива» (Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2014, випуск 4).

Структура роботи складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу та загальних висновків, списку використаних джерел та літератури, додатків.

Список джерел та літератури складається з 108 позицій. Загальний обсяг магістерської роботи складає 94 сторінки. Основний матеріал дослідження розміщений на 70 сторінках.

РОЗДІЛ 1. ВИНИКНЕННЯ І РОЛЬ СПІЛЬНОЇ ЗОВНІШНЬОЇ ТА БЕЗПЕКОВОЇ ПОЛІТИКИ В ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

1.1. Економічна інтеграція в Європі як передумова інтеграції політичної

У своїй історичній заяві 9 травня 1950 року Робер Шуман, міністр закордонних справ Франції, зазначив: «Європу неможливо побудувати враз або за певним планом, її будуватимуть поступово, крізь конкретні досягнення, що закладуть підвалини солідарності де – факто». У цій заяві Робер Шуман зазначив, що державам Європи необов'язково відразу повністю відмовлятися від національного суверенітету на користь європейської федеральної держави, їм потрібно тільки частково поділитись своїм суверенітетом лише в окремих чітко визначених сферах. В обмін на це вони здобули б право частково втручатися у внутрішні справи інших держав-учасниць спільноти, таким чином розширивши власний суверенітет⁴².

У цій заяві 1950 року Робер Шуман запропонував створити спільний ринок у двох важливих економічних секторах, які доти використовували у військових цілях, тобто у вугільній та сталевій галузях. Йшлося про економічне й політичне інтегрування Німеччини, разом із Францією й іншими охочими державами, до Європейської Спільноти з вугілля та сталі. Він обстоював передання частини суверенітету незалежному вищому органу, наділеному повноваженнями, які раніше мали держави в зазначених секторах; рішення цього органу були б обов'язковими для держав-членів. Тобто кооперація держав-членів у цих секторах мала б бути зовсім іншою, ніж та, що вже існувала всередині традиційних міжнародних організацій. Вибір вугілля та сталі був не випадковим. На початку 1950-х

⁴² Копійка В., Шинкаренко Т. Європейський Союз: Заснування і етапи становлення [текст] / В. В. Копійка, Т. І. Шинкаренко. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2001. – С. 82.

років ці галузі були основою промислової та військової могутності будь-якої країни. Крім того, до економічних переваг, які планували здобути, об'єднання французьких і німецьких ресурсів вугілля та сталі мало відзначити французько-німецьке примирення й гарантувати мир у Європі. Тож вугільну й сталеливарну галузі обрали на роль наріжного каменю європейської інтеграції як з економічних, так і з політичних міркувань⁴³.

Хоча заклик французького міністра закордонних справ був адресований усім європейським країнам, тільки п'ять – Німеччина, Італія, Бельгія, Нідерланди та Люксембург – зреагували позитивно. Отже, 18 квітня 1951 року в Парижі тільки шість держав підписали Договір про заснування Європейської Спільноти з вугілля та сталі (ЄСВС). «Маленька Європа шістьох» почала своє будівництво 25 липня 1952 року, коли набрав чинності Договір про ЄСВС⁴⁴. Він був підписаний на 50 років. Створене цим договором Співтовариство базувалось на трьох основних принципах: спільного ринку, спільних цілей і спільних інститутів⁴⁵. Договір встановив спільний ринок вугілля, залізної руди, залізного брухту і сталі, який базувався на принципах вільної торгівлі й конкуренції. Договір передбачав відміну торговельних мит та кількісних обмежень на рух товарів, що сприяло зниженню цін на внутрішньо європейському ринку. За умовами договору також запроваджувався вільний рух капіталу та робочої сили. В рамках ЄСВС було створене й політичне керівництво – Вище правління, рішення якого були обов'язковими до виконання, та Рада міністрів у якості контрольного органу⁴⁶.

Таким чином, ЄСВС стало першоосновою валютної та економічної інтеграції, а в майбутньому й створення повноцінного союзу європейських

⁴³ Мусис Н. Все про спільні політики Європейського Союзу [текст] / Н. Мусис; пер. з англ. «К. І. С.». – Київ: «К. І. С.», 2005. – 466 с. – С. 15.

⁴⁴ Мусис Н. Все про спільні політики Європейського Союзу [текст] / Н. Мусис; пер. з англ. «К. І. С.». – Київ: «К. І. С.», 2005. – 466 с. – С. 16.

⁴⁵ Сидорук, Т. Інтеграційні процеси в сучасній Європі [текст]: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Т. Сидорук. – Львів: ЛА «Піраміда», 2010. – С. 45.

⁴⁶ Лукув, Е. Економічна інтеграція. Економічний та валютний союз [Електрон. ресурс] / Е. Лукув; пер. з англ. Борисов Д., Максимчук А. – Режим доступу: <http://youth.crimeastar.net/europe/html/integration/index.html>. – С. 6.

держав.

В 1954 році Голова Вищого правління ЄСВС Ж. Монне виступив з пропозицією розширити компетенцію Спільноти на транспортну галузь та атомну енергетику, тим самим об'єднавши дві форми інтеграції – загальну та секторальну у якості переходу до загальної інтеграції.

Пропозиції Ж. Монне були схвально зустрінуті в країнах Бенілюксу. Спільна позиція міністрів закордонних справ цих країн щодо перспектив європейської інтеграції була викладена в Меморандумі Бейєна-Спаака-Беха, зверненому 18 травня 1955 р. до урядів шести країн-членів ЄСВС. Меморандум наголошував на необхідності паралельного, а не послідовного розвитку секторальної й загальної інтеграції і закликав до створення всеохоплюючого економічного співтовариства, заснованого на Спільному ринкові⁴⁷.

На конференції в Мессіні 1-3 червня 1955 року було вирішено продовжувати розбудову єдиної Європи шляхом розвитку спільних інституцій, поступового злиття національних економік, заснування Спільного ринку й гармонізації соціальної політики. Попереднє вивчення комплексу проблем, пов'язаних з розбудовою єдиної Європи, було вирішено передати комітету експертів під головуванням міністра закордонних справ Бельгії П. Х. Спаака⁴⁸.

25 березня 1957р. в Римі Франція, Німеччина, Італія, Бельгія, Нідерланди й Люксембург підписали два договори, які засновували Європейське економічне співтовариство (ЄЕС) і Європейське співтовариство з атомної енергії (Євратом). З точки зору своєї природи й значення, Договір про ЄЕС домінував над іншими Європейськими договорами. У преамбулі Договору країни-засновники ЄЕС заявили про своє прагнення закласти основи більш тісного союзу між європейськими народами, ліквідувавши бар'єри, які розділяли Європу, що, у свою чергу, дозволило б посилити захист

⁴⁷ Копійка В., Шинкаренко Т. Європейський Союз: Заснування і етапи становлення [текст] / В. В. Копійка, Т. І. Шинкаренко. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2001. – С. 43.

⁴⁸ Копійка В. Європейський Союз: історія і засади функціонування [текст] / В. Копійка, Т. Шинкаренко ; за ред. акад. НАН України, Надзв. і Повнов. Посла України Л. В. Губерського. – К. : Знання, 2012. – 760 с. – С. 95.

миру й свободи. Договір передбачав можливість розширення ЄЕС за рахунок інших європейських держав. Головними цілями Співтовариства визначалися: забезпечення економічного і соціального прогресу країн-членів, а також постійне поліпшення умов життя й праці народів цих країн. Співтовариство прагнуло досягти зміцнення і більш тісного зближення національних економік, а також забезпечення їхнього гармонійного розвитку шляхом зменшення відмінностей між різними регіонами й подолання відсталості менш розвинених районів⁴⁹.

Договір про ЄЕС передбачав створення спільного ринку з усіма його наслідками – скасування митних та кількісних обмежень на ввезення та вивезення товарів, спільний митний тариф та торгівельна політика щодо третіх держав, спільна сільськогосподарська політика, вільний рух осіб та послуг й капіталів, спільна транспортна політика, зближення законодавств країн-членів, створення ЄІБ та ЄСФ.

Договір про створення Євратому передбачав існування спільного ринку ядерних матеріалів, спільне законодавство щодо ядерної енергетики, спільні ядерні дослідження та спільні стандарти, які б гарантували незалежність «шістки» у енергетичній галузі.

1 січня 1958 року Римські договори були ратифіковані і відразу ж вступили в силу. На підставі Римського договору було створено спільний ринок. Згідно з положеннями Договору спільний ринок мав бути створений поступово у трьох етапах, за 12 років, тобто до кінця 1969 р.. Ця мета не була повністю реалізована. Можливості для вільної торгівлі в межах Співтовариства були створені лише у сфері вільного руху товарів. Кількісні обмеження у торгівлі були ліквідовані ще у 1961 р. Процес ліквідації митних обмежень у внутрішній торгівлі був завершений у липні 1968 р., що означало створення зони вільної торгівлі⁵⁰.

⁴⁹ Копійка В. В., Шинкаренко Т. І. Європейський Союз: Заснування і етапи становлення [текст] / В. В. Копійка, Т. І. Шинкаренко. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2001. – С. 78.

⁵⁰ Лукув, Е. Економічна інтеграція. Економічний та валютний союз [Електрон. ресурс] / Е. Лукув; пер. з англ. Борисов Д., Максимчук А. – Режим доступу:

Наступним кроком в економічній інтеграції було створення митного союзу. Митний союз охоплює торгівлю усіма товарами і означає заборону встановлення між державами-членами імпорتنих та експортних мит, як і будь-яких оплат, що мають подібний ефект, а також запровадження спільного митного тарифу в торгівлі з третіми країнами. Римський договір передбачав скасування усіх тарифних та нетарифних обмежень у торгівлі між країнами-членами протягом дванадцятирічного періоду з 1 січня 1958 р. до 31 грудня 1969 р. 1 липня 1968 р. було встановлено спільний митний тариф щодо країн, які не належать до Співтовариства, а також скасовані усі митні збори та кількісні обмеження в рамках ЄЕС. Таким чином, було запроваджено однакові для всіх держав-членів митні бар'єри для товарів, що імпортуються на територію Співтовариства з третіх країн, а також гармонізовано митну номенклатуру. Держави-члени не можуть самостійно вносити зміни до спільного митного тарифу⁵².

1 січня 1970 р. держави-члени розпочали реалізацію спільної торгівельної політики щодо зовнішніх партнерів. Спільна торгівельна політика включає: встановлення спільного митного тарифу, укладення торгівельних угод, гармонізацію інструментів експортної політики та засобів охорони внутрішніх ринків⁵³.

Після створення трьох потужних об'єднань – ЄСВС, ЄЕС та Євратому виникає проблема великої кількості інституцій в цих об'єднаннях, які фактично дублюють функції одна-одної. Тому 13 жовтня 1959 року міністр закордонних справ Бельгії П'єр Віньї пропонує об'єднати в одну інституцію Вище правління ЄСВС та Комісії ЄЕС та Євратому. Протягом 1960 – 1965 років відбувається узгодження умов злиття органів в єдиний. І нарешті,

<http://youth.crimeastar.net/europe/html/integration/index.html>. – С. 4.

⁵¹ Копійка В. В., Шинкаренко Т. І. Європейський Союз: Заснування і етапи становлення [текст] / В. В. Копійка, Т. І. Шинкаренко. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2001. – 488 с. – С. 85-87.

⁵² Мусис Н. Все про спільні політики Європейського Союзу [текст] / Н. Мусис; пер. з англ. «К. І. С.». – Київ: «К. І. С.», 2005. – 466 с. – С. 106-109.

⁵³ Лукув, Е. Економічна інтеграція. Економічний та валютний союз [Електрон. ресурс] / Е. Лукув; пер. з англ. Борисов Д., Максимчук А. – Режим доступу: <http://youth.crimeastar.net/europe/html/integration/index.html>. – С. 6.

досягнувши згоди, 8 квітня 1965 року в Брюсселі держави-члени ЄЕС підписують Договір про злиття трьох співтовариств в єдине. Цим самим керівні органи трьох співтовариств також об'єднуються. Таким чином, Комісія ЄЕС та Рада ЄЕС замінили Комісію та Раду Євроатома, а також Верховне правління і Раду ЄСВС. Організації залишались юридично незалежними, але керувалися спільними інституціями, до яких додавалися ще й спільні Європейська Парламентська Асамблея і Суд Європейських Спільнот, які діяли ще до підписання Договору про злиття. Утворену єдину організацію називали Європейськими Спільнотами, які існували фактично до набуття чинності Маастрихтського договору про створення ЄС, за яким ЄЕС перетворено у Європейську спільноту. Брюссельський договір 1965 року був скасований лише після підписання Амстердамського договору.

Наступним значним кроком, що вплинув на політичну інтеграцію в ЄС стали результати саміту Європейської Ради в Римі 1-2 грудня 1975 року, за якими держави ЄЕС створили міжурядовий форум для співпраці між міністерствами юстиції та міністерствами внутрішніх справ держав-членів – TREVI. Створення TREVI було викликано декількома терористичними актами, в першу чергу захопленням заручників і подальшим їх вбивством в 1972 році на Олімпійських іграх в Мюнхені, і нездатністю Інтерполу в той час надавати ефективну допомогу європейським країнам у їхній боротьбі з тероризмом. Тим не менш, в той час як TREVI спочатку був призначений для координації ефективної боротьби з тероризмом серед європейських держав, він повільно розширив свою сферу діяльності й на багато інших питань в сфері внутрішніх справ членів Європейського співтовариства. Велика кількість напрацювань і велика частина структури TREVI дали початок колишньому «третьій опорі» ЄС.

Таким чином, станом на 1975 рік в ЄЕС завершилося інституційне оформлення діяльності Європейських спільнот завдяки Договору про злиття, був покладений початок формуванню спільного ринку та навіть розпочалася співпраця у галузях, що не представляють собою економічного інтересу як от

TREVI.

1.2. Підписання Єдиного Європейського Акту та запровадження Європейського політичного співробітництва

Підписання договору про злиття 1965 р. та успіхи в економічній інтеграції країн ЄЕС, зокрема дострокове створення митного союзу в 1968 р., зумовили необхідність подальшої інтеграції країн ЄЕС в економічні та політичній сферах⁵⁴.

Зокрема, необхідною була система узгодження зовнішньополітичних курсів країн-членів. Так, під час саміту в Гаазі 1969 р. глави держав доручили міністрам закордонних справ дослідити шляхи досягнення прогресу в політичній інтеграції країн Співтовариства. Вже 6 березня 1970 р. міністри закордонних справ держав-членів дали доручення Комітету політичних директорів, створеному з представників Міністерств закордонних справ країн-учасниць, розробити відповідні пропозиції. 27 жовтня 1970 р. Комітет схвалив доповідь Е. Давіньйона, яка передбачала створення механізму регулярних міжурядових консультацій і постійного обміну інформацією з проблем зовнішньої політики. Європейське політичне співробітництво (ЄПС) обмежувалося досягненням гармонізації поглядів і узгодження позицій країн-учасниць щодо важливих проблем міжнародної політики. Передбачалася лише можливість проведення спільних заходів. Друга доповідь Давіньйона, прийнята 23 липня 1973 р., передбачала, що в питаннях зовнішньої політики кожна країна-учасниця не буде остаточно виробляти позицію без попередніх консультацій з партнерами⁵⁵. Однак, спільна позиція держав-членів не носила обов'язкового характеру і могла бути прийнята лише одностайно й, окрім того, кожна держава Співтовариства могла мати та реалізовувати власну

⁵⁴ Расширение Европейского Союза. Экономические и правовые аспекты [текст] / А. Дайнеко, Г. Забавский, Ф. Дмитракович. – М.: Издательство деловой и учебной литературы, 2004. – 336 с. – С. 98.

⁵⁵ Копійка В., Шинкаренко Т. Європейський Союз: Заснування і етапи становлення [текст] / В. В. Копійка, Т. І. Шинкаренко. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2001. – С. 156.

позицію в зовнішній політиці^{56,57}.

Керуючись пропозиціями Комітету політичних директорів було створено систему узгодження зовнішньополітичних курсів держав-членів Спільноти. Так, вона включала в себе зустрічі міністрів закордонних справ ЄЕС двічі, а пізніше чотири рази на рік, які могли бути замінені нарадою на рівні голів держав і урядів. Також засновувався Політичний комітет, який складався з директорів політичних департаментів МЗС держав-членів, з метою підготовки зборів міністрів закордонних справ та забезпечення виконання їх рішень. Засідання Комітету відбувалися щоквартально, а у його роботі могла брати участь Комісія Співтовариства. Окрім того, при кожному МЗС засновувалася посада європейського кореспондента з метою полегшення взаємного інформування адміністрацій. З метою посилення співробітництва Ради міністрів і Європейського Парламенту в питаннях зовнішньої політики передбачалося щорічне повідомлення Голови Парламенту цієї проблематики, а також проведення щопівроку колоквиуму за участю міністрів закордонних справ країн-членів ЄЕС і Комісії політичних справ Європейського Парламенту⁵⁸.

У рамках ЄПС розпочалося співробітництво посольств і місій держав-членів ЄЕС при різних організаціях та країнах, на міжнародних зустрічах та конференціях. Вже у недалекому майбутньому ЄПС перетвориться на Спільну зовнішню та безпекову політику ЄС. Графік еволюції ЄПС/СЗБП та інших політик ЄС можна переглянути в Додатку А.

Таким чином, у політичній системі Співтовариства на початку 70-х рр. з'являються інструменти міждержавного співробітництва у сфері зовнішньої політики, створені поза межами Римського договору. Водночас, зовнішньополітичне співробітництво між країнами-учасницями Співтовариства зали-

⁵⁶ Мусис Н. Все про спільні політики Європейського Союзу [текст] / Н. Мусис; пер. з англ. «К. І. С.». – Київ: «К. І. С.», 2005. – С. 128.

⁵⁷ Копійка В., Шинкаренко Т. Європейський Союз: Заснування і етапи становлення [текст] / В. В. Копійка, Т. І. Шинкаренко. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2001. – С. 159-161.

⁵⁸ Копійка В., Шинкаренко Т. Європейський Союз: Заснування і етапи становлення [текст] / В. В. Копійка, Т. І. Шинкаренко. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2001. – С. 160.

шалося на рівні узгодження зовнішньополітичних курсів. Рішення, які приймалися в ході зовнішньополітичних консультацій мали необов'язковий, рекомендаційний характер. Практика відкладання обговорення зовнішньополітичних проблем у випадку, коли через гострі розбіжності країни-члени Співтовариства не могли досягти компромісу, свідчила, що механізм зовнішньополітичного узгодження був ще досить далеким від системи єдиної західноєвропейської зовнішньої політики⁵⁹.

Однак, на даний час, ЄПС не гарантувалася в жодному з договорів Європейських Співтовариств і, навіть, не була однією з інституцій ЄСп, вона скоріше була неформальним форумом, де європейські дипломати могли час від часу брати участь в дискусіях про проблеми зовнішньої політики. Рішення приймалися лише на основі консенсусу за участі представників держав-членів Співтовариства⁶⁰. Отож, інтеграція в сфері зовнішньої політики та безпеки вимагала збільшення кількості інструментів для виконання своїх завдань, а також легалізації політики як такої, що, в свою чергу, означало прийняття нового договору.

Канцлер ФРН В. Брандт під час саміту в Парижі в жовтні 1972 р. запропонував створити постійний секретаріат з метою посилення координації своїх політик країнами-членами. Під час франко-німецького саміту 11 лютого 1972 р. Ж. Помпиду схвалив ідею В. Брандта щодо створення секретаріату, однак, всупереч планам держав-членів Співтовариства обрати місцем його базування Брюссель, виступив за створення штаб-квартири секретаріату в Парижі. Тому, через суперечки в Співтоваристві політичний секретаріат створений не був⁶¹.

Наступною віхою у політичній інтеграції країн ЄЕС став Єдиний Європейський Акт, що набув чинності 1 липня 1987 р. ЄСА вносив

⁵⁹ Копійка В., Шинкаренко Т. Європейський Союз: Заснування і етапи становлення [текст] / В. В. Копійка, Т. І. Шинкаренко. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2001. – С. 156.

⁶⁰ Smith, Michael E. Institutionalization, Policy Adaptation and European Foreign Policy Cooperation [Text] / Michael E. Smith // European Journal of International Relations, 2004, SAGE Publications and ECPR-European Consortium for Political Research, Vol. 10(1): p. 95-96.

⁶¹ Міжнародні організації [текст] / Мокій А., Яхно Т., Бабець І. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 280 с. – С. 64.

доповнення до Римського договору й своїм центральним завданням проголосив завершення формування спільного ринку до 31 грудня 1992 р. та зобов'язував держави-члени тісно координувати економічну та валютну політику з метою створення ЕВС.

ЄЄА зробив значний внесок у реформування інституційної системи Співтовариства. Він легітимізував Європейську раду, в якій по чергово головували держави-члени, а в кінці шестимісячного головування чергової країни проводилися засідання Ради. Також створювався Суд першої інстанції, який перейняв на себе частину повноважень Суду Європейських співтовариств – розгляд адміністративних та трудових позовів, розвантаживши тим самим його. Крім того, були розширені повноваження Європейського Парламенту⁶².

Значна увага в ЄЄА приділялася ЄПС, включивши положення про політичне співробітництво в Римський договір. Так, якщо до ЄЄА ЄПС здійснювалася неофіційно в рамках Європейської Ради, то з прийняттям ЄЄА ЄПС закріпилася законодавчо. Відтепер держави-члени зобов'язані були не лише інформувати одна одну про свої зовнішньополітичні дії, а й спільно виробляти зовнішньополітичні цілі та принципи і керувати ними у своїй зовнішній політиці⁶³.

Процедура функціонування ЄПС передбачала, що міністри закордонних справ країн-членів і члени Комісії ЄС мали збиратися не менше чотирьох разів на рік. Вони могли обговорювати зовнішньополітичні питання на окремих засіданнях Європейської ради. Комісія також брала безпосередню участь у засіданнях, що проходили в рамках ЄПС. ЄЄА передбачив активну участь Європейського парламенту в обговоренні зовнішньополітичної діяльності Співтовариства. Керівництво країн-членів мало постійно інформувати ЄП по зовнішньополітичних питаннях, які обговорювалися на

⁶²The Single European Act, 1986.

⁶³ Копійка В., Шинкаренко Т. Європейський Союз: Заснування і етапи становлення [текст] / В. В. Копійка, Т. І. Шинкаренко. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2001. – С. 224.

той момент. Його зауваження мали бути обов'язково та повністю прийняті до уваги. Зовнішня політика Європейського співтовариства і зовнішньополітичне вирішення питань у рамках ЄПС не мали суперечити одне одному⁶⁴.

До структури ЄПС був включений Політичний комітет, який регулярно збирав директорів Політичних департаментів МЗС. Його завданнями стали підтримка діяльності ЄПС та підготовка сесій міністрів закордонних справ ЄЕС. Також, з'явилася можливість на вимогу щонайменше трьох країн-членів протягом 48 годин скликати Політичний комітет або нараду міністрів закордонних справ ЄЕС. Також, у Брюсселі створювався Секретаріат, який став допоміжним органом для Ради міністрів і допомагав їй координувати зовнішньополітичне співробітництво. Був закладений прямий зв'язок між ЄПС та органами ЄЕС, а голова Єврокомісії офіційно брав участь у діяльності Європейського політичного співробітництва⁶⁵.

Сфера ЄПС була поширена й на політику безпеки, однак це не отримало обов'язкового характеру через опозицію держав-членів й стосувалося переважно технологічних, економічних та політичних аспектів безпеки. А питаннями військової безпеки й надалі опікувалися НАТО та ЗЄС⁶⁶.

Рішення в ЄПС приймалися одностайно і була передбачена можливість держави утриматися під час голосування⁶⁷.

Таким чином, підписання ЄСА надало ЄЕС нового поштовху до інтеграції. Важливим став факт легітимізації та підвищення ролі ЄПС, завдяки чому стало можливим говорити про подальшу повноцінну політичну інтеграцію. Що стосується економічної складової європейської інтеграції, то прийняття Єдиного Європейського Акту ознаменувало завершення формування довгоочікуваного повноцінного внутрішнього ринку та дало

⁶⁴ Там само. – С. 228.

⁶⁵ The Single European Act, 1986.

⁶⁶ Копійка В., Шинкаренко Т. Європейський Союз: Заснування і етапи становлення [текст] / В. В. Копійка, Т. І. Шинкаренко. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2001. – С. 230.

⁶⁷ The Single European Act, 1986.

можливість перейти до створення ЕВС. ЄСА вніс найбільше змін та нововведень до установчих документів Співтовариства з часів Римського договору. ЄСА запровадив якісно нові перетворення в ЄЕС та поглибив інтеграцію держав-членів у всіх сферах життя, що продовжив підписаний 1992 року Маастрихтський договір.

1.3. Створення Спільної зовнішньої та безпекової політики в контексті поглиблення політичної інтеграції Європейського Союзу

Кризові події, що мали місце у світі на початку 1990-х рр. показали неспроможність Співтовариства відігравати роль миротворця на світовій арені. Кувейтська криза 1990-1992 рр. виявила відсутність необхідних повноважень і засобів у сфері зовнішньої політики і політики безпеки Співтовариства для достатнього впливу на міжнародні кризові явища. Співтовариство у період війни у Перській затоці показало себе як неорганізовану структуру з відсутністю єдиної позиції. Так, Великобританія та Нідерланди з самого початку підтримували США у їх діях, на відміну від решти держав на чолі з Францією, які хотіли вести більш автономну політику. Недостатність механізму ЄПС показала й югославська криза, яка засвідчила неспроможність Співтовариства до успішного врегулювання й криз, що відбуваються під його кордонами, що ускладнилося ще й наявністю суперечностей щодо врегулювання кризи всередині Спільноти⁶⁸.

Міжнародний авторитет Співтовариства зазнав втрат, його посередницька й арбітражна місія була ускладнена. Криза виявила неефективність у роботі таких інститутів Співтовариства, як Рада та Комісія⁶⁹.

Таким чином, обмеженість можливостей Співтовариства для

⁶⁸ Копійка В. Європейський Союз: історія і засади функціонування [текст] / В. Копійка, Т. Шинкаренко ; за ред. акад. НАН України, Надзв. і Повнов. Посла України Л. В. Губерського. – К. : Знання, 2012. – С. 436-441.

⁶⁹ Копійка В., Шинкаренко Т. Європейський Союз: Заснування і етапи становлення [текст] / В. В. Копійка, Т. І. Шинкаренко. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2001. – С. 255.

ефективного врегулювання кризових подій навіть у Європі вимагала глибшої політичної інтеграції, переходу від узгодження зовнішніх політик до спільної зовнішньої та безпекової політики.

Ці та інші потреби, включаючи економічні, зумовили підписання 7 лютого 1992 р. Маастрихтського договору, який набув чинності 1 листопада 1993 р. після його ратифікації країнами-членами.

Ще в грудні 1990 р. з метою підготовки до підписання Договору про ЄС почали роботу дві міжурядові конференції. Одна здійснювала роботу над створенням економічного та валютного союзу, а інша – політичного.

Маастрихтський договір визначив наступні цілі Союзу:

- сприяння соціально-економічному прогресові, зокрема, шляхом утворення простору без внутрішніх кордонів, посилення економічного й соціального згуртування й утворення економічного та валютного союзу з уведенням із часом єдиної валюти;
- утвердження ідентичності ЄС на міжнародній арені, зокрема, шляхом проведення спільної зовнішньої політики й політики безпеки, у тому числі визначення з часом політики спільної оборони;
- посилення захисту прав та інтересів громадян країн-членів шляхом установаження громадянства Союзу й розширення тісного співробітництва у сфері юстиції та внутрішніх справ⁷⁰.

Відповідно до Маастрихтського договору система ЄС складається з трьох «опор»:

- Європейські спільноти – ЄЕС, ЄСВС та Євратом;
- Спільна зовнішня та безпекова політика (СЗБП) ЄС, яка регулюється в розділі V Договору про ЄС та фактично стала нащадком ЄПС, яке було запроваджене Європейським Єдиним

⁷⁰ Копійка В., Шинкаренко Т. Європейський Союз: Заснування і етапи становлення [текст] / В. В. Копійка, Т. І. Шинкаренко. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2001. – С. 259.

Актом 1986 р.;

- співпраця у сфері юстиції та внутрішніх справ (ЮВС) – розділ VI Договору про ЄС⁷¹.

Маастрихтський договір основну увагу приділяв економічній та валютній інтеграції. Зокрема, він визначив три етапи, за якими до 2002 р. мав бути створений ЕВС, що і відбулося із введенням в 2002 р. валюти євро в готівковий обіг.

Найбільшим ступенем інтеграції характеризується «перша опора» ЄС, питання щодо якого вирішуються на наднаціональному рівні, а рішення приймаються кваліфікованою більшістю. Дві ж інших «опори» ЄС стали новими для країн Союзу, а тому ступінь їх інтеграції не була на стільки ж глибокою. Рішення приймалися одностайно, а за рівнем інтеграції це була міжурядова співпраця. Хоча, СЗБП характеризувалася все ж дещо більшим ступенем інтеграції ніж співпраця у сфері ЮВС⁷².

Маастрихтський договір також розширив коло питань, що приймалися простою більшістю в Парламенті та коло контролюючих повноважень Європарламенту в бюджетній сфері, а також зобов'язав Комісію представляти проекти законодавчих актів як до розгляду Радою ЄС, так і до розгляду Парламентом, який отримав право відхиляти проект. Також, роль Парламенту підвищувалась при формуванні Комісії, голова та члени якої перед своїм призначенням мали отримати вотум довіри Парламенту⁷³.

Маастрихтський договір також створив посаду Омбудсмена для захисту прав і свобод громадян та увів принцип субсидіарності у прийнятті рішень як фундаментальний у функціонуванні ЄС.

Важливим у Договорі про ЄС став факт юридичного закріплення назви – Європейський Союз, який, однак, не став суб'єктом міжнародного права.

⁷¹ The Maastricht Treaty, 7 February 1992.

⁷² Ibidem.

⁷³ Мусис Н. Все про спільні політики Європейського Союзу [текст] / Н. Мусис; пер. з англ. «К. І. С.». – Київ: «К. І. С.», 2005. – С. 28.

Інновацією у Маастрихтському договорі стало закріплення інституту громадянства ЄС, яке доповнювало національне. Так, воно гарантувало свободу пересування та проживання на території держав-членів кожного громадянина ЄС. Громадяни ЄС отримали виборчі права у державах ЄС, на території яких вони проживали. Вони могли обирати і бути обраними на муніципальних виборах та на виборах до Європарламенту. Також, громадяни ЄС отримали право на консульський захист консульських та дипломатичних установ держав ЄС, перебуваючи на території третіх держав.

Що стосується СЗБП та ЮВС, то їх необхідно розглядати не як здобутки виключно Маастрихтського договору, а у поєднанні зі змінами, які вніс Амстердамський договір⁷⁴.

«Амстердамський договір про зміну Договору про Європейський Союз, договорів, які засновували Європейські співтовариства, та пов'язаних із ними актів» був прийнятий на сесії Європейської Ради в Амстердамі 2 жовтня 1997 р. й набув чинності 1 травня 1999 р. та став наслідком роботи Міжурядової конференції в Туріні, яка розпочалася 29 березня 1996 року⁷⁵.

Амстердамський договір вводив наступні новації:

- передбачав санкції проти країн, які порушують фундаментальні принципи прав, свободи та демократії;
- розширив соціальну сферу політики ЄС. Розділ «Зайнятість» відводив важливу роль регулюванню проблем зайнятості та безробіття населення на рівні ЄС;
- Амстердамський договір розвинув інститут європейського громадянства шляхом виділення відповідних статей в окрему частину – «Громадянство Союзу», зазначаючи, що громадянство ЄС не замінює національне громадянство, а доповнює його;
- розширив законодавчі повноваження Парламенту, сферу

⁷⁴ The Treaty of Amsterdam, 2 October 1997.

⁷⁵ Балабанов К. Розвиток Європейського союзу в сучасній системі світового господарства [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/pips/2008/BSEC_2008/Pages%20from%20tom1/0016.pdf. – С. 58.

прийняття рішень у Раді ЄС кваліфікованою більшістю. Голова Комісії ЄС мав затверджуватися Європарламентом, потім Голова спільно з національними урядами формував склад Комісії, який затверджується Європарламентом;

- розвинув інститут СЗБП ЄС, а також співпрацю у сфері ЮВС, перейменувавши її у Поліцейське та судове співробітництво у кримінальних справах;
- вніс Шенгенську угоду 1985 р. до установчих договорів ЄС з метою подолання останніх перешкод вільного руху населення⁷⁶.

Амстердамський договір, розвиваючи Спільні зовнішню та безпекову політику, визначив наступні її цілі:

- оберігати спільні цінності, засадничі інтереси, взаємозалежність та єдність ЄС;
- зміцнювати безпеку Союзу всіма можливими засобами;
- зберігати мир і зміцнювати міжнародну безпеку відповідно до принципів, визначених у Статуті ООН, Гельсінському заключному акті та Паризькій хартії;
- розвивати міжнародну співпрацю;
- зміцнювати демократію та сприяти дотриманню принципів верховенства права, поваги до прав і основних свобод людини⁷⁷.

Реалізація цілей Союзу в СЗБП здійснюється за допомогою різноманітних засобів: шляхом визначення принципів і загальних настанов для спільної зовнішньої та безпекової політики; вироблення спільних стратегій; запровадження спільних дій і позицій; посилення систематичної співпраці країн Союзу в процесі реалізації політики (ст. 12 ДЕС)⁷⁸.

Так, СЗБП передбачала інформування державами одна-одної, проведення консультацій в рамках Ради ЄС, співпрацю дипломатичних та

⁷⁶ The Treaty of Amsterdam, 2 October 1997.

⁷⁷ Ibidem.

⁷⁸ Мусис Н. Все про спільні політики Європейського Союзу [текст] / Н. Мусис; пер. з англ. «К. І. С.». – Київ: «К. І. С.», 2005. – С. 130.

консульських місій у третіх державах та представництв при міжнародних організаціях, а держави-члени ЄС, які є тимчасовими або постійними членами Ради Безпеки ООН мали сприяти реалізації інтересів Союзу.

Рішення щодо питань СЗБП приймаються одностайно. Рада визначає принципи й загальні орієнтири для СЗБП. Амстердамський договір запровадив спільні стратегії, які ухвалює Європейська рада і якими керуються держави-члени та Рада ЄС у прийнятті рішень, що стосуються найважливіших питань СЗБП⁷⁹.

Відповідно до Амстердамського договору в ЄС була запроваджена посада Високого представника з питань СЗБП, який одночасно був Генеральним секретарем Ради ЄС. Його завдання були висвітлені Амстердамським договором та доповнені документами, прийнятими на Гельсінському саміті Європейської ради 10-11 грудня 1999 р., та полягають у наступному:

- допомога Голові ЄС у координуванні роботи Ради з метою узгодження зовнішньополітичної діяльності Союзу;
- сприяти прийняттю рішень з питань СЗБП у Раді з метою якнайшвидшого реагування на виклики, що потребують політичного контролю;
- докладати зусиль до реалізації рішень у сфері СЗБП, співпрацюючи з Комісією, державами-членами й іншими органами, які відповідають за ефективне виконання цих рішень⁸⁰.

Відповідальність за представлення ЄС та виконання рішень у питаннях, що стосуються СЗБП, покладалася на державу, що головує в ЄС.

Безумовно, що наразі ЄСЗД все ще перебуває на стадії становлення, тому доволі важко давати оцінки ефективності її діяльності. Справді, створення такої структури є безпрецедентним проектом, який, на думку Г. Утко, став справжнім викликом не тільки для міжнародного

⁷⁹ The Treaty of Amsterdam, 2 October 1997.

⁸⁰ Ibidem.

співробітництва та європейських держав, а й для політичної науки⁸¹. Зараз перед цією структурою стоїть надзвичайно важке та відносно нове завдання вироблення єдиного стратегічного зовнішньополітичного курсу ЄС, який формується під впливом великої кількості чинників. У контексті цього, В. Ціватий та О. Шаповалова пропонують визначати ЄСЗД як інноваційний, експериментальний орган зовнішньої політики інтеграційного об'єднання, покликаний синтезувати позиції його учасників, оптимізувати наявні в нього засоби та виступати від його імені у взаємодії із зовнішнім світом, не підміняючи при цьому первинних функцій національних дипломатичних відомств⁸².

Організаційна структура ЄСЗД створена за класичним зразком дипломатичних установ, адже до її складу входить центральний апарат та закордонні представництва. Як і будь-яке міністерство закордонних справ, ЄСЗД має територіальні, функціональні та адміністративні підрозділи. Так, до її складу входять наступні територіальні департаменти – Азії, Африки, Російської Федерації, східних сусідів та Західних Балкан, Північної та Південної Америки, Глобальних та багатосторонніх проблем. У її структурі також функціонують наступні відділи – Комітет з політичних питань і питань безпеки, Військовий штаб ЄС, відділи Кризового менеджменту та планування, Громадянського планування та проведення операцій, Ситуаційний центр. До структури ЄСЗД входить також широка мережа дипломатичних установ, що раніше підпорядковувалися Європейській Комісії, які є одними із провідних ланок практичної реалізації зовнішньополітичних завдань ЄС. Дипломатичні представництва ЄС, яких нараховується близько 140, упровадженні вирішувати наступні питання: сприяти розвитку як політичного, так і економічного співробітництва між ЄС

⁸¹ Утко Г. Теоретичні підходи до дослідження дипломатії та дипломатичної служби Європейського Союзу [Електронний ресурс] / Г.Утко // Політологічні та соціологічні студії. Збірник наукових праць. Том XII. Тематичний випуск. Політичні виміри процесів європейської інтеграції. – Чернівці: «Букрек», 2013. – С.119-132. – Режим доступу: http://arr.chnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/861/1/Pol_Studies_Vol12.pdf.

⁸² Ціватий В., Шаповалова О. Дипломатія та Європейська служба зовнішньої діяльності (ЄСЗД): політико-інституційний аспект [Електронний ресурс] / В.Ціватий, О.Шаповалова // Зовнішні справи. – 2013. – №3. – С.42-45. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/zovsp_2013_3_13.pdf.

та країнами-партнерами, слідкувати за процесом впровадження досягнутих домовленостей, проводити інформаційну роботу щодо роз'яснення окремих аспектів політики ЄС на сучасному етапі, брати участь у реалізації програм зовнішньої допомоги, ініційованих ЄС⁸³.

Існуюча практика також свідчить про те, що на ЄСЗД покладено обов'язок здійснювати координацію міжнародної діяльності не лише ЄС, а й закордонних представництв його членів, які також є ключовими гравцями у процесі творення міжнародної політики та у провідних міжнародних інституціях. Виконання цієї функції є дуже важливою для забезпечення реалізації узгодженої зовнішньої політики на рівні ЄС, приймаючи до уваги ту обставину, що держави, відповідно до положень Лісабонської угоди, не позбавлені права формувати та здійснювати власну зовнішню політику⁸⁴. Успішна координація стане основою для посилення дипломатії ЄС, що в подальшому може створити міцний фундамент для співробітництва представництв національних держав із представництвами ЄС в процесі реалізації багатосторонньої дипломатії.

Можливо, що в майбутньому у структурі, функціях, механізмах ЄСЗД відбудуться кардинальні зміни, проте вже зараз вона є єдиним механізмом представництва різних напрямів діяльності ЄС у зовнішньополітичному вимірі. Очевидним є те, що така структура дипломатичної служби ще має створити оптимальні умови для проведення взаємоузгодженої політики окремих національних держав та ЄС, що повинно стати адекватною відповіддю на процеси фрагментації зовнішньої політики, які є характерними для сучасної системи міжнародних відносин.

Після Амстердамського договору "Трійка Спільноти" складається з держави, що головує в ЄС, Високого представника з питань СЗБП і представника Європейської Комісії (Комісар із зовнішніх справ), крім того,

⁸³ Актуальні проблеми європейської інтеграції та євроатлантичного співробітництва України: матеріали 12-ї регіон. наук.-практ. конф. 12 трав. 2015 р., м. Дніпропетровськ / за заг.ред. Л.Л. Прокопенка. – Д.: ДРІДУ НАДУ, 2015. – С. 47.

⁸⁴ Там само.

до її складу можуть входити голова держави, що головуватиме наступною, та/або призначений Радою спеціальний представник, який має мандат стосовно конкретних питань зовнішньої політики. Голова ЄС має проводити консультації з Європейським Парламентом стосовно основних аспектів і базових пріоритетів у рамках СЗБП, а також забезпечувати відповідне врахування думки Парламенту (ст. 21 ДЄС)⁸⁵.

Невід'ємною частиною СЗБП стала Європейська безпекова та оборонна політика (ЄБОП), яка може привести до формування спільної оборони ЄС за рішенням Європейської ради. Організаційне забезпечення ЄБОП наведене в Додатку Б. Цілями ЄБОП, які були визначені на засіданні Європейської ради в Брюсселі у жовтні 1993 р., є зменшення ризиків і небезпек, які можуть загрожувати територіальній цілісності й політичній незалежності ЄС та його країн-членів, їх демократії, економіці та стабільності сусідніх ЄС регіонів. У цьому відношенні важливу роль відіграє ЗЄС та його структурні інституції, які відповідно до Амстердамського договору залишаються відокремленими від ЄС, однак є базою оборонних аспектів в СЗБП. Договір про ЄС передбачає перспективу інтеграції ЗЄС до ЄС в майбутньому⁸⁶.

«Третьою опорою» ЄС вважається співпраця в сфері юстиції та внутрішніх справ (ЮВС). Вона була запроваджена Договором про ЄС та значним чином доповнена Амстердамським договором.

Значення співпраці у сфері правового співробітництва й внутрішніх справ підвищилось у зв'язку з поставленою Амстердамським договором метою перетворення зони ЄС у зону свободи, безпеки й справедливості, де забезпечено вільне пересування людей. Амстердамський договір зберіг правові інструменти співробітництва, які стали більш ефективними. Скорочено сферу правового співробітництва й співробітництва у сфері внутрішніх справ. Відтак у рамках "третьої опори" залишилися оперативне

⁸⁵ Мусис Н. Все про спільні політики Європейського Союзу [текст] / Н. Мусис; пер. з англ. «К. І. С.». – Київ: «К. І. С.», 2005. – С. 132.

⁸⁶ Копійка В., Шинкаренко Т. Європейський Союз: Заснування і етапи становлення [текст] / В. В. Копійка, Т. І. Шинкаренко. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2001. – С. 274.

співробітництво в справі розкриття кримінальних правопорушень, співробітництво між правоохоронними органами у зв'язку з розслідуванням серйозних форм організованої злочинності тощо. Договір передбачив заходи, спрямовані на підвищення ефективності в діяльності Європолу, узгодження мінімальних мір покарання, що застосовуються у боротьбі з організованою злочинністю, тероризмом, торгівлею наркотиками⁸⁷.

Маастрихтський варіант ДЄС передбачає, що питання вільного руху людей, притулку, імміграції, перетину зовнішнього кордону та судової співпраці залежать від міждержавної співпраці, тоді як амстердамський варіант Договору інтегрує ці питання до самої структури Спільноти⁸⁸.

Співпраця в сфері ЮВС відповідно до Договору про ЄС передбачає наступне:

- Співпраця правоохоронних та судових органів у цивільних справах – взаємне визнання судових рішень і вироків (саміт Європейської Ради в Тампере 15-16 жовтня 1999 р.), еквівалентні за дією правила судочинства та рівне ставлення до людей незалежно від юрисдикції держави, що розглядає справу;
- Співпраця правоохоронних та судових органів у кримінальних справах – кримінальне судочинство має бути однаковим у всіх державах Союзу. Тобто, у законодавстві ЄС має існувати хоча б мінімум спільних правил щодо кримінальних дій, які мають переслідуватися однаково у всіх державах ЄС незалежно від місця вчинення злочину;
- Боротьба з тероризмом;
- Рівне ставлення до громадян третіх країн – спільна політика щодо візового режиму, питань міграції, притулку, статусу

⁸⁷ Копійка В., Шинкаренко Т. Європейський Союз: Заснування і етапи становлення [текст] / В. В. Копійка, Т. І. Шинкаренко. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2001. – С. 288.

⁸⁸ Мусис Н. Все про спільні політики Європейського Союзу [текст] / Н. Мусис; пер. з англ. «К. І. С.». – Київ: «К. І. С.», 2005. – С. 124.

біженця та екстрадиції⁸⁹.

Отже, кроком, що став визначальним у розвитку ЄС, став Маастрихтський договір та подальше внесення до нього змін Амстердамським договором. Успіхом стало проголошення та успішне виконання створення ЕВС за три етапи. Великої уваги заслуговує і факт створення так званої «опорної системи» ЄС та юридичного закріплення назви «Європейський Союз». Політична інтеграція стала реальністю насамперед завдяки запровадженню Спільної зовнішньої та безпекової політики Європейського Союзу.

Висновки до розділу 1

Європа за всю свою історію ще не була такою єдиною як зараз. Світові війни ХХ століття показали, що необхідно шукати шляхів для економічного розвитку та політичної стабільності у Європі. Життя в умовах протистояння двох блоків та побоювання реваншизму з боку Німеччини змушують країни Європи вийти на новий рівень співпраці. Тому вже в 1951 р. за участю ФРН, Франції, Бенілюксу та Італії було створено ЄСВС. Таким чином, спільна мета та бажання жити краще об'єднали країни, які ворогували протягом століть.

25 березня 1957 р. було підписано Договір про заснування Європейського економічного співтовариства. Згідно з цим договором три спільноти (Європейська спільнота з вугілля та сталі, Євратом та ЄЕС) об'єдналися та стали основою для подальшої інтеграції. Спільний ринок та митний союз стали великим досягненням Спільноти. Таким чином було закладено фундамент майбутнього ЕВС.

Перший значний крок в європейській політичній інтеграції був зроблений в 1965 р., коли був підписаний Договір про злиття. Цей договір поклав початок формуванню єдиних органів майбутнього Європейського

⁸⁹ The Maastricht Treaty, 7 February 1992.

Союзу. А поєднання при цьому секторної та загальної інтеграції із передуванням економічної інтеграції політичній дало початок створенню дієвого інтеграційного угруповання.

Підписання ЄЄА надало ЄЕС нового поштовху до інтеграції у політичній та економічній сферах. Важливим став факт легітимізації та підвищення ролі ЄПС, завдяки чому стало можливим говорити про подальшу повноцінну політичну інтеграцію. ЄЄА вніс найбільше змін та нововведень до установчих документів Співтовариства з часів Римського договору 1957 року.

Маастрихтський та Амстердамський договори дали найбільший поштовх до політичної інтеграції в ЄС. Вони створили нові сфери політичної співпраці, завдяки чому ЄС став більш монолітним та єдиним у своїй структурі та рішеннях. Співпраця у рамках СЗБП, ЄБОП та у сфері ЮВС породила новий етап у поглибленні європейської інтеграції.

Велике значення мали реформи внесені Амстердамським договором. Запровадження посади Високого представника з питань СЗБП, підвищення ролі Європарламенту у структурі основних органів ЄС та поширення системи прийняття рішень кваліфікованою більшістю в Раді ЄС на все більшу кількість питань створили ще більш інтегроване об'єднання.

РОЗДІЛ 2. ПОГЛИБЛЕННЯ ІНТЕГРАЦІЇ В СФЕРІ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ У ХХІ СТОЛІТТІ

2.1. Роль Лісабонського договору у спільній зовнішній політиці Європейського Союзу

Інтенсифікація інтеграційних процесів в Європі на в кінці ХХ – на початку ХХІ століття породила необхідність до реформування структур Європейського Союзу, насамперед, його інституцій у зв'язку з майбутнім розширенням.

Тож, Європейська рада в Ніці (7-9 грудня 2000 р.) ухвалила потрібні зміни до договорів про ЄСп та ЄС. Ніцький договір, який набрав чинності 1 лютого 2003 року, переглянув і замінив Амстердамський, передусім стосовно чотирьох інституційних питань: розміру та складу Комісії, «ваги» голосів держав-членів під час голосування в Раді, заміни принципу одностайності в процедурах ухвалення рішень на принцип кваліфікованої більшості, а також стосовно питання тіснішої співпраці⁹⁰.

Прийняття Ніцького договору підготувало ЄС до нового розширення, однак, більшість депутатів Європейського парламенту вважали, що Ніцький договір не представляє достатньої бази для подальшого поглиблення процесу європейської інтеграції. У результаті було вирішено укласти конституцію, яка зміцнила б парламентську демократію і прозорість, закріпила б основоположні права, підвищила б дієздатність загальноєвропейських інститутів у внутрішньо-і зовнішньополітичній діяльності. Розробку проекту було доручено створеному через рік на саміті в Брюсселі спеціальному тимчасовому органу – Європейським конституційним зборам (Конвенту), що складався з 109 представників Європейської комісії, урядів і парламентів країн-членів на чолі з колишнім президентом Франції Валері Жискар

⁹⁰ Мусис Н. Все про спільні політики Європейського Союзу [текст] / Н. Мусис; пер. з англ. «К. І. С.». – Київ: «К. І. С.», 2005. – С. 25-26.

д'Естеном. Робота над проектом тривала три роки. Проект Конституції був представлений на саміті ЄС у Салоніках 20 червня 2003 р., після чого над ним працювала Міжурядова конференція, що складалася із міністрів країн-членів Європейського Союзу за участю Європейської комісії та ЄЦБ. Остаточний текст документа був схвалений на спеціальному саміті ЄС у червні 2004 р. 29 жовтня 2004 р. глави всіх 25 держав-членів ЄС підписали в Римі нову європейську Конституцію⁹¹.

На референдумах, що відбулися 29 травня 2005 р. в Франції та 1 червня 2005 р. в Нідерландах, проект Конституції ЄС був відкинтий. У Франції проти Конституції проголосувало 54,9%, при цьому явка виборців склала 70%, що стало дуже високим показником. У Нідерландах, де явка виборців склала 63%, 61,6% проголосували проти проекту Конституції Європейського союзу, «за» висловилися 38,4%⁹².

Головними чинниками, що спричинили відмову громадян Франції та Нідерландів прийняти Конституцію стали нещодавнє розширення ЄС до 25 країн-членів, економічний та соціальний розвиток яких був на порядок нижчий ніж рівень розвитку «Старої Європи». Серед недоліків Конституції, що привели до її відхилення стали її статті про оборонну політику та надмірна концентрація влади в руках Єврокомісії. Так, критики стверджували про те, що Конституція веде до мілітаризації ЄС через статтю I-41, у якій озброєння стає конституційною вимогою. А Європейський Парламент отримував порівняно небагато повноважень. Він, на відміну від Європейської Комісії, обмежувався в повноваженнях, а Комісія володіла монополією на законодавчу та виконавчу владу⁹³.

З держав, які не почали процес ратифікації або заморозили його на невизначений термін, найбільш активними противниками конституційної угоди були Великобританія, Польща та Чехія. Їх політичні еліти не

⁹¹ Крук Ю. Конституция Европейского союза: история подготовки и причины провала ее ратификации / Ю. Крук // Журнал международного права и международных отношений: – 2009. – №2. – С. 28.

⁹² Бурханов, А. Европейский Союз в современном мире [текст] / А. К. Бурханов. – Алматы: Институт мировой экономики и политики при фонде первого президента РК, 2005. – С. 34.

⁹³ Там само. – С. 37.

приховували, що на будь-які кроки, які можна було б розцінити як відмову від суверенітету на користь об'єднаної Європи, ці країни не підуть. В такій ситуації було зрозуміло, що продовжувати процес ратифікації по старому тексту договору не мало сенсу, а шанси на успіх міг мати лише змінений документ⁹⁴.

Перші кроки у напрямку подолання конституційної кризи було здійснено Німеччиною під час її головування в ЄС у першому півріччі 2007 р. Офіційний Берлін провів ряд формальних і неформальних переговорів і зустрічей з представниками практично всіх держав-членів ЄС, під час яких намагався заручитися підтримкою свого плану виходу з кризи та продовження інституційних реформ – укладення нового договору на основі переглянутого тексту конституційної угоди. Як результат, у березні 2007 р. під час урочистостей з нагоди 50-річчя укладення Римської угоди про створення Європейського Економічного Співтовариства лідери 27 держав-членів ЄС підписали спільну декларацію, в якій висловили намір відновити процес інституційних реформ в ЄС шляхом перегляду конституційної угоди. На червневому саміті 2007 р. главам держав та урядів країн-членів ЄС вдалося досягнути консенсусу щодо основних положень нового договору ЄС. Однак остаточне погодження тексту Договору про реформування ЄС відбулося вже під час головування Португалії – на саміті Європейської народної партії в Лісабоні 18-19 жовтня 2007 р., з приводу чого Президент Європейської комісії Жозе Мануель Баррозу урочисто зазначив: «Лісабон завжди був місцем зустрічі Європи зі світом. Сьогодні він став місцем зустрічі Європи з самою собою». 13 грудня 2007 р. Лісабонський договір або Договір про реформування ЄС (офіційна назва – Лісабонський договір про внесення змін до Договору про Європейський Союз та Договору про заснування Європейського Співтовариства) було підписано⁹⁵.

⁹⁴ Сидорук, Т. Інтеграційні процеси в сучасній Європі [текст]: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Т. Сидорук. – Львів: ЛА «Піраміда», 2010. – С. 74.

⁹⁵ Там само. – С. 74-75.

Таким чином, Лісабонський договір став своєрідним компромісом між тими державами, що підтримали Конституцію ЄС, та тими, які стали до неї в опозицію. Однак, у новому договорі були збереженні основні положення Конституції. Країни ЄС в новій угоді відмовилися лише від термінології та положень Конституції, які надавали Європейському Союзу всіх ознак національної держави. Так, розробники відмовилися від терміну «Конституція», посади міністра закордонних справ, прапора та гімну ЄС як офіційних символів Союзу та нормативно-правових актів нового формату – «законів» та «рамкових законів». Також, Хартія основних прав не була включена до тексту Лісабонського договору, однак, набула обов'язкового характеру, за винятком хіба що Польщі, Великобританії та Чехії, які отримали певні поступки щодо виконання ними Хартії. Але основна відмінність полягає у тому, що Конституція повинна була замінити всі попередні договори, а Лісабонський договір лише доповнює їх⁹⁶.

Будучи близьким за змістом до конституційного договору, Лісабонський договір спрямований на підвищення ефективності прийняття рішень в ЄС та їх виконання, зміцнення демократії через посилення ролі Європарламенту та національних парламентів, збільшення прозорості системи ЄС та консолідацію зовнішньої політики Союзу.

Найбільша різниця між Лісабонським договором та всіма попередніми основоположними договорами полягає у наділенні ЄС міжнародною та внутрішньою правосуб'єктністю. Також, ЄС поглинув всі свої колишні складові. Так, зник розподіл на «три опори» ЄС. Набуття ЄС правосуб'єктності означає можливість укладати угоди від імені ЄС. У всіх основоположних договорах назва «Співтовариство» була замінена словом «Союз», а Договір про заснування Європейського Співтовариства перейменовано на Договір про функціонування ЄС.

Лісабонський договір вніс багато змін в інституційну будову ЄС та

⁹⁶ Бурханов, А. Европейский Союз в современном мире [текст] / А. К. Бурханов. – Алматы: Институт мировой экономики и политики при фонде первого президента РК, 2005. – С. 34.

процедуру прийняття рішень. Він, зокрема, передбачає більш значну роль національних парламентів – вперше в історії ЄС національні парламенти країн-членів будуть безпосередньо залучені в процес прийняття рішень ЄС вже на початковому етапі процесу прийняття рішень. Національні парламенти зможуть контролювати роботу ЄС та вирішувати, чи необхідно виносити прийняття певних рішень на рівень ЄС, чи можна їх прийняти на національному рівні. Тепер, законодавчі пропозиції Комісії перед їх внесенням на розгляд до Ради ЄС та Європарламенту направляються до національних парламентів, які мають право висловити протест проти законопроекту. Лісабонський договір надає двом третинам національних парламентів право у разі потреби відхилити розроблену Європейською комісією законодавчу пропозицію, а одна третина зможе відправити законопроект на доопрацювання. Окрім того, свої бюджетні та законодавчі повноваження Європарламент здійснює спільно з Радою ЄС, а також він обирає Президента комісії⁹⁷.

Новий договір передбачає більш значну роль думки населення – передбачено безпосередню участь громадян у процесі прийняття рішень ЄС. Створена в рамках Лісабонського договору громадянська ініціатива дозволила 1 мільйону громадян ЄС, які будуть становити значну частину країн-членів ЄС, вимагати у Єврокомісії розробки нових пропозицій щодо будь-якого питання, що відноситься до компетенції ЄС. Він передбачає і більш ефективне прийняття рішень – Рада ЄС зможе більш широко використовувати процедуру голосування кваліфікованою більшістю, використовуючи дану процедуру більш ніж в 40 нових сферах, що підвищить ефективність їх роботи. Вже з 1 листопада 2014 р.⁹⁸ в Раді було введено новий порядок прийняття рішення – прийняття рішення в результаті голосування подвійною більшістю, в якому кожна країна ЄС має один голос.

⁹⁷ The Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community, 13 December 2007.

⁹⁸ The voting system at the Council of the EU [Electronic resource] // The Council of the European Union. – Mode of access: <http://www.consilium.europa.eu/council/voting-system-at-the-council?tab=In-detail&subTab=Double-majority&lang=en>.

Згідно даній процедури рішення буде прийнято, якщо за нього віддадуть голос, щонайменше, 55% країн-членів, що представляють, щонайменше, 65% громадян ЄС⁹⁹.

Крім того встановлено додатковий перехідний термін дії положення про голосування до 31 березня 2017 року, протягом якого буде діяти механізм, що даватиме змогу будь-якій групі країн-членів ЄС (не менше 4-х) блокувати рішення Ради та вимагати відкладення його прийняття на «розумний період часу»¹⁰⁰.

Лісабонський договір удосконалює інституційну систему ЄС – на 2,5 роки буде обиратися постійний голова Європейської ради, який забезпечить більш тривалий цикл політичного курсу. З метою більш ефективної роботи Європейської Комісії з 2014 р. планувалося скоротити кількість членів Єврокомісії і ввести систему рівної ротації. Згідно з цим принципом, кожні 2 з 3 строків скликання Єврокомісії країну-члена повинен представляти свій комісар. Однак, в грудні 2008 р. на засіданні Європейської Ради Ірландії були наданні зобов'язання, за якими кожна держава ЄС буде і надалі надсилати по одному представнику до Комісії. Цей принцип можна буде змінити лише через одностайне голосування в Європейській Раді.

Також, Лісабонський договір визначив кількість депутатів Європарламенту, яка не повинна перевищувати 750 членів, не враховуючи Президента, а розподіл місць між державами затверджувався на мінімальному рівні – 6 депутатів від держави, а на максимальному – 96¹⁰¹.

Договір дає юридичну силу Хартії основних прав – Лісабонський договір передбачає більш значні гарантії для дотримання цивільного права, однак це не означає розширення повноважень ЄС у даній сфері. Крім того, хоча Хартія стає загальнообов'язковою, на Великобританію її дія не

⁹⁹ The Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community, 13 December 2007.

¹⁰⁰ Сидорук, Т. Інтеграційні процеси в сучасній Європі [текст]: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Т. Сидорук. – Львів: ЛА «Піраміда», 2010. – С. 80-81.

¹⁰¹ Кавешников Н. Лиссабонский договор: как меняется Европейский союз / Н. Кавешников // Фонд исторической перспективы: – 22 декабря 2009. – [Электрон. ресурс]. – Режим доступа: <http://www.perspektivy.info/print.php?ID=44723>.

поширюється. Право не виконувати низку положень Хартії, закріплене в протоколі, доданому до Лісабонського договору, отримали й Чехія та Польща. Сама ж Хартія про права ЄС не стала частиною Договору¹⁰².

Лісабонський договір передбачає єдиний голос ЄС у світі і солідарність між державами, які входять у ЄС. Високий представник ЄС з питань закордонних справ та політики безпеки, який одночасно виконує також обов'язки заступника голови Європейської комісії, працює над питанням більшого впливу та узгодженості у зовнішній політиці Євросоюзу. Високий представник обирається Європейською радою кваліфікованою більшістю за погодженням Президента Єврокомісії. Високий представник також виконує функції одного з віце-президентів Комісії. Високий представник ЄС з питань закордонних справ та політики безпеки керує Європейською дипломатичною службою, до якої увійшли управління Генерального секретаріату Ради та Комісії разом з її 130 закордонними представництвами та відрядження працівники дипломатичних відомств держав-членів. Однак, Європейська дипломатична служба не замінює національні МЗС, а лише доповнює їх. Але, створення Служби безперечно сприяє виробленню єдиної позиції держав-членів щодо закордонних справ ЄС¹⁰³.

Високий представник головує в Раді ЄС із закордонних справ, керує зовнішньополітичною діяльністю Комісії і управляє Європейською дипломатичною службою. Таким чином, можна говорити про поступовий вихід сфери зовнішніх справ на наднаціональне регулювання. Однак, зовнішня політика і політика безпеки все ще знаходяться переважно в сфері міждержавного регулювання і потребують загальної згоди всіх держав-членів для прийняття рішення.

Лісабонський договір вносить якісні зміни до ЄБОП, перейменувавши її на Спільну безпекову та оборонну політику (СБОП), і визначає СБОП як

¹⁰² Тимофеева О. Кризис в Европейском союзе. Последствия, анализ, перспективы [текст] / О. Тимофеева. – М.: Книжный мир, 2011. – С. 56.

¹⁰³ The Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community, 13 December 2007.

складову європейської інтеграції. Крім того, у договорі є положення про взаємодопомогу у випадку військової агресії проти одного з членів ЄС. Також, у зв'язку з формуванням СБОП 30 червня 2011 р. припинив діяльність ЗЄС, функції якого фактично перейняв ЄС.

Договір передбачає впровадження посади Президента Європейської ради, який обиратиметься її кваліфікованою більшістю на термін два з половиною роки з правом на одне повторне обрання. Згідно Договору, Президент Європейської ради виконує такі функції: головує на її засіданнях, забезпечує підготовку і проведення засідань у співпраці з Президентом Європейської комісії і Радою із загальних питань, сприяє досягненню і виробленню консенсусу у Європейській Раді, надає Європейському Парламенту звіт з кожного засідання Європейської Ради, представляє Союз у зовнішніх зносинах у межах своєї компетенції, що не применшує ролі Високого представника з питань закордонних справ і політики безпеки. Запровадження посади постійного голови Європейської Ради посилює її функцію загального політичного скеровування та координації діяльності Євросоюзу, а також відкриває нові можливості для проведення ефективної зовнішньої політики ЄС на міжнародній арені¹⁰⁴.

Також, дещо ускладнилася процедура вступу до ЄС. Сьогодні, держава, яка бажає набути членства в ЄС, визнає та шанує принципи ЄС, може подати заявку про її прийняття в члени ЄС. Вона повинна проінформувати про це Європарламент і національні парламенти країн-членів та подати заявку до Ради ЄС, яка проконсультувалась з Єврокомісією та отримавши згоду Європейського Парламенту, одноголосно приймає рішення. Новизною Лісабонського договору стала й стаття, що передбачає вихід країн з ЄС¹⁰⁵.

Лісабонський договір як і Європейська Конституція зіткнувся з перешкодами при ратифікації. Так, виникли проблеми з його ратифікацією в

¹⁰⁴ Сидорук, Т. Інтеграційні процеси в сучасній Європі [текст]: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Т. Сидорук. – Львів: ЛА «Піраміда», 2010. – С. 78.

¹⁰⁵ The Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community, 13 December 2007.

Ірландії 12 червня 2008 р., коли 53,4% ірландців проголосували проти. Однак, після проведення інформаційної кампанії та надання Ірландії певних поступок був проведений повторний референдум, де 67% голосуючих підтримали ратифікацію Лісабонського договору. Так, поступки стосувалися внутрішньополітичних аспектів. Зокрема, з Ірландії знімалося зобов'язання легалізувати аборти, скасувати пільговий податковий режим, відмовитися від військового нейтралітету та позбутися постійного членства в Комісії¹⁰⁶.

Ратифікація Договору в інших державах пройшла на рівні парламентів.

Загалом, Лісабонський договір хоч і не став Конституцією, але значно полегшив процес прийняття рішень в ЄС, знайшов баланс між наднаціональними та міждержавними чинниками у їх прийнятті. Звісно, має право на життя й критика Лісабонського договору. Так, наприклад, Микола Кавешніков стверджує, що держави ЄС зробили крок назад у будівництві ЄС, прийнявши цей договір. Це стосується насамперед великої кількості застережень та виключень, що містяться у Договорі та не дають ЄС повноцінно керувати своїми справами. Однак, найголовніше це те, що Лісабонський договір дав державам-членам можливість безперешкодно поглиблювати інтеграцію та реформувати ЄС, коли вони будуть до цього готові, він збудував стартовий майданчик для ще потужнішого та більш єдиного Європейського Союзу.

2.2. Реформи в сфері Спільної зовнішньої та безпекової політики ЄС

Договір про ЄС, який набув чинності 1 листопада 1993 р., заснував систему «опор» Європейського Союзу, до якої входили три «опори»: європейські співтовариства, Спільна зовнішня та безпекова політика,

¹⁰⁶ Тимофеева О. Кризис в Европейском союзе. Последствия, анализ, перспективы [текст] / О. Тимофеева. – М.: Книжный мир, 2011. – С. 46.

Співробітництво у сфері юстиції та внутрішніх справ¹⁰⁷. Відповідно до ДЄС, робота в рамках СЗБП здійснювалася на засадах міждержавного співробітництва¹⁰⁸, на відміну від наднаціонального характеру співробітництва в рамках першої опори.

Амстердамський договір зробив СЗБП більш наднаціональною, запровадивши більш узгоджений інструментарій та ефективнішу систему прийняття рішень в сфері СЗБП. Так, відповідно до згаданого договору, був запроваджений новий інструмент зовнішньої політики ЄС – спільні стратегії, а також з'явилася можливість приймати рішення кваліфікованою більшістю у сфері СЗБП. Амстердамський договір також запровадив посаду Високого представника з питань СЗБП задля досягнення більшої узгодженості в питаннях зовнішньої та безпекової політики ЄС. Значним прогресом в поглибленні інтеграції в сфері СЗБП стало включення Амстердамським договором «Петерсберзьких завдань» до ДЄС, що означало початок інтегрування ЗЄС до структур ЄС¹⁰⁹.

Європейська рада в Ніці в 2000 р. схвалила створення постійних політичних та військових структур для керування ЄБОП: Політико-безпековий комітет, Військовий комітет ЄС, Комітет цивільних аспектів врегулювання криз (CIVCOM), Політико-військова група, Директорат кризового управління та планування, Військовий штаб ЄС, Центр цивільного планування та управління. В 2004 р. Рада ЄС схвалила створення Європейської оборонної агенції з метою покращення оборонних можливостей ЄС та виконання завдань у чотирьох основних сферах: розвиток оборонного потенціалу, сприяння європейському співробітництву в галузі озброєнь, створення конкурентоспроможного європейського ринку військового обладнання, підвищення ефективності європейських оборонних

¹⁰⁷ Особливості реалізації Спільної зовнішньої та безпекової політики Європейського Союзу [Текст] / Л. Г. Фалалеева, О. І. Давиденко // Вісник Академії адвокатури України. – К. : ВЦ Академії адвокатури України, 2012. – №24. – С. 82.

¹⁰⁸ The Maastricht Treaty, 1992.

¹⁰⁹ Common Foreign and Security Policy [Text] // Europa. – Mode of access: http://europa.eu/legislation_summaries/institutional_affairs/treaties/amsterdam_treaty/a19000_en.htm.

досліджень і технологій¹¹⁰. Окрім створення постійних органів, держави-члени ЄС на Європейській раді в Брюсселі в 2003 р. прийняли першу в історії ЄС Європейську стратегію безпеки, яка окреслила загрози та виклики для ЄС, а також цілі, досягнення яких є важливим з точки зору безпеки¹¹¹. Завдяки створенню постійних інституцій в сфері безпеки та оборони ЄБОП вийшла на новий рівень інтеграції. Хоча вона все ще перебувала на рівні міждержавного співробітництва, її характер почав рух в бік наднаціональної співпраці.

Значним досягненням у розвитку ЄБОП стали домовленості «Берлін-плюс», які окреслили стосунки ЄС та НАТО в сфері безпеки¹¹². Вони ґрунтуються на тому, що країни, які входять до складу обох організацій, мають тільки одні збройні сили та обмежені оборонні ресурси, на які вони можуть покластися. За таких умов та з метою уникнення дублювання ресурсів було погоджено, що Європейський Союз під час проведення своїх операцій може користуватись ресурсами і засобами НАТО. Фактично ці домовленості дають НАТО змогу підтримувати операції, що здійснюються під проводом ЄС, в яких Альянс у цілому не бере участі¹¹³.

Наступним важливим кроком у розвитку СЗБП стали реформи введені Лісабонським договором 2007 р. Внаслідок ліквідації «опор», ЄС набув міжнародної правосуб'єктності, що розширило його повноваження у сфері зовнішніх зносин та політики безпеки¹¹⁴. Лісабонський договір запровадив посаду Високого представника ЄС з закордонних справ та політики безпеки (об'єднавши посади Високого представника з питань СЗБП та Комісара із зовнішніх зносин), якому підпорядковувалася Європейська служба

¹¹⁰ The Common Security and Defence Policy [Electronic resource] / EEAS. – Mode of access: http://eeas.europa.eu/csdp/index_en.htm.

¹¹¹ Рубинский, Ю. Европейская политика безопасности и обороны [Электронный ресурс] / Ю. Рубинский. – Словарь «Что есть что в мировой политике». – Режим доступа: http://www.wehse.ru/cgi-bin/wpg/wehse_wpg_show_text_print.pl?term1302079275.

¹¹² The Common Security and Defence Policy [Electronic resource] / EEAS. – Mode of access: http://eeas.europa.eu/csdp/index_en.htm.

¹¹³ Спільна політика безпеки та оборони [Електронний ресурс] / Міністерство оборони України. – Режим доступу: http://www.mil.gov.ua/index.php?lang=ua&part=euintegration&sub=evrop_polit.

¹¹⁴ Bindi Federiga. The Foreign Policy of the European Union: Assessing Europe's role in the world / Federiga Bindi (ed). – Washington D.C.: Brookings Institution Press, 2010. – P. 294.

зовнішньої дії (ЄСЗД), організаційна структура та функціонування якої було визначене Рішенням Ради ЄС від 26 липня 2010 р., за яким ЄСЗД визначалася як незалежний орган з юридичними повноваженнями, необхідними для реалізації поставлених цілей та завдань¹¹⁵. Важливим нововведенням Лісабонського договору стало, також, запровадження СБОП (на базі ЄБОП), а також принципу колективної самооборони держав-членів ЄС і остаточне інтегрування до ЄС структур ЗЄС та припинення діяльності останнього в 2011 р.¹¹⁶.

Лісабонський договір додав в СБОП можливість ближчого співробітництва в сфері безпеки та оборони між членами ЄС. Згідно з положеннями Договору, держави-члени ЄС, які мають вищий військовий потенціал і прийняли на себе більш жорсткі зобов'язання з метою виконання максимально складних місій мають право на ближчу військову співпрацю. Щоб взяти участь в механізмі постійної структурної співпраці держави повинні повідомити про відповідне рішення Раду ЄС та Високого представника, після чого Рада приймає рішення про дану співпрацю кваліфікованою більшістю¹¹⁷.

Однак, створення ЄСЗД та посади Високого представника і наділення його більшими повноваженнями не ліквідувало попередньої структури. Як і раніше, Високий представник ділить свої повноваження з Президентом Ради ЄС та Президентом Єврокомісії, у зв'язку з чим виникає плутанина з посадовими обов'язками у сфері зовнішніх зносин та політики безпеки і створення дублюючих структур. Хоч Високий представник і є юридично незалежною посадовою особою але він підзвітний Єврокомісії та Раді ЄС, виконуючи здебільшого дорадчі функції, а ключові рішення у сфері СЗБП

¹¹⁵ Council Decision of 26 July 2010 establishing the organisation and functioning of the European External Action Service (2010/427/EU) // Official Journal of the European Union. – L 201. – 03.08.2010.

¹¹⁶ Особливості реалізації Спільної зовнішньої та безпекової політики Європейського Союзу [Текст] / Л. Г. Фалалеева, О. І. Давиденко // Вісник Академії адвокатури України. – К. : ВЦ Академії адвокатури України, 2012. – №24. – С. 83-84.

¹¹⁷ Consolidated texts of the EU treaties as amended by the Treaty of Lisbon [Text] / Foreign and Commonwealth Office // TSO. – Norwich, 2008. – P. 29-30.

приймаються на рівні Ради ЄС або Європейської ради¹¹⁸.

Необхідність запровадження нових реформ диктує і факт недостатньої кількості повноважень Високого представника в політиці безпеки ЄС. Так, переважна більшість повноважень, що стосуються викликів безпеці, належать генеральним директоратам Єврокомісії, в складі якої діють ГД кліматичних дій, ГД енергетики, ГД гуманітарної допомоги. Таким чином, нові реформи необхідні задля перерозподілу функцій між Єврокомісією та ЄСЗД¹¹⁹. Важливим є і той факт, що створення ЄСЗД та запровадження посади Високого представника не означало цілковите перенесення СЗБП на наднаціональний рівень, адже все ще зберігаються значні повноваження Ради ЄС у цій сфері¹²⁰, що означає перевагу міжурядового підходу над наднаціональним у сфері СЗБП.

Протиріччя та конкуренція щодо реалізації зовнішньої політики існують не тільки між різними органами Євросоюзу, а й між ЄСЗД та країнами-членами ЄС. Більш того, в окремих випадках країни-члени перешкоджають узгодженості зовнішньополітичних акцій ЄС. Прикладів цього явища досить багато під час вироблення спільних рішень ЄС щодо реагування на події в Іраку, Ірані, Грузії, Лівії, Малі, Сирії, революції Арабської весни. Під час згаданих подій країни-члени не бажали наділяти Високого представника політичним мандатом щодо здійснення рішучих та упереджувальних заходів, фактично позбавляючи його можливості реалізації узгодженої та ефективної політики на міжнародній арені¹²¹. Такі дії трактуються неготовністю багатьох членів ЄС делегувати свій суверенітет у зовнішній політиці та сфері безпеки на наднаціональний рівень,

¹¹⁸ Александров О. Щодо перспектив реформування системи реалізації зовнішньої політики Європейського Союзу. Аналітична записка [Електрон. ресурс] / Національний інститут стратегічних досліджень. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1470>.

¹¹⁹ Там само.

¹²⁰ Особливості реалізації Спільної зовнішньої та безпекової політики Європейського Союзу [Текст] / Л. Г. Фалалеева, О. І. Давиденко // Вісник Академії адвокатури України. – К. : ВЦ Академії адвокатури України, 2012. – №24. – С. 84.

¹²¹ Александров О. Щодо перспектив реформування системи реалізації зовнішньої політики Європейського Союзу. Аналітична записка [Електрон. ресурс] / Національний інститут стратегічних досліджень. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1470>.

поступившись національними інтересами окремих членів ЄС інтересам європейським.

Таким чином, основними проблемами в СЗБП є недостатня узгодженість дій між державами-членами, дублювання функцій різними органами ЄС та переважаючий міжурядовий підхід у прийнятті рішень в сфері СЗБП. У зв'язку з світовою фінансовою кризою 2008-2009 рр. питання економії коштів вступає у протиріччя з необхідністю забезпечення безпеки ЄС та розвитку повноцінної спільної зовнішньої політики Союзу. Ці та інші проблеми лежать в основі франко-німецького співробітництва у реформування Спільної зовнішньої та безпекової політики ЄС.

Так, з метою покращення ефективності діяльності ЄСЗД та Високого представника з закордонних справ та політики безпеки міністри закордонних справ 11 держав-членів ЄС в форматі Групи майбутнього Європи опублікували 17 вересня 2012 р. доповідь щодо реформування політик та інституцій ЄС, закликаючи до збільшення ролі ЄС в зовнішній та безпековій політиці¹²². У своїх висновках Група майбутнього Європи частково дублює положення промов Президента Єврокомісії Жозе Мануеля Баррозу та Президента Європейської ради Германа Ван Ромпея, які пропонували поглибити інтеграцію держав-членів ЄС з метою створення федеральної Європи^{123,124}.

Міністри розділяють позицію щодо зміцнення Європейської служби зовнішньої дії і ролі Високого представника ЄС із закордонних справ та політики безпеки¹²⁵. У доповіді також наголошується на необхідності переходу в довгостроковій перспективі до прийняття рішень в сфері СЗБП

¹²² Future of Europe Group bids for foreign policy, defence clout [Electronic resource] / EurActiv, 19 September 2012. – Mode of access: <http://www.euractiv.com/future-eu/future-europe-group-tables-propo-news-514876>.

¹²³ José Manuel Durão Barroso. State of the Union 2012 Address [Text] / José Manuel Durão Barroso // European Commission. – Strasbourg : Plenary session of the European Parliament, 12 September 2012. – 14 p. – SPEECH/12/596.

¹²⁴ Van Rompuy, H. Speech by President of the European Council Herman Van Rompuy at the Annual Conference of EU Heads of Delegation [Text] / H. Van Rompuy // European Council, The President. – Brussels, 5 September 2012. – 6 p. – EUCO 158/12.

¹²⁵ Future of Europe Group bids for foreign policy, defence clout [Electronic resource] / EurActiv, 19 September 2012.

більшістю голосів, а також забезпечення спільного представництва держав-членів ЄС у міжнародних організаціях¹²⁶.

Загалом, в документі приділяється порівняно мала увага Спільній безпековій та оборонній політиці ЄС. Так, міністри підтвердили необхідність переходу до прийняття рішень більшістю і в сфері СБОП, а також зазначили, що в довгостроковій перспективі повинна бути створена Європейська армія¹²⁷. Такі позиції членів ЄС не виключають в майбутньому переходу від міждержавного співробітництва до наддержавного в сфері СЗБП та СБОП, що означатиме глибшу політичну інтеграцію ЄС.

Черговим майданчиком для підготування реформ в сфері СЗБП стало посилення двостороннього співробітництва між Францією та Німеччиною після виборів до Бундестагу в 2013 р. та призначення на пост МЗС ФРН Франка-Вальтера Штайнмаєра.

Міністри закордонних справ Франції та Німеччини 21 січня 2014 р. зробили спільну заяву щодо франко-німецького співробітництва в сфері зовнішньої політики. Вони узгодили координувати зовнішні політики обох держав, використовуючи наступні інструменти:

- двосторонні консультації перед зустрічами Ради міністрів закордонних справ ЄС та Ради з загальних питань ЄС;
- спільні візити до регіонів особливого інтересу для обох держав та Європейського Союзу;
- співробітництво в сфері раннього виявлення криз та попередження кризових ситуацій;
- міністри ЗС розглядатимуть варіанти спільного розміщення дипломатичних місій за кордоном¹²⁸.

¹²⁶ Final Report of the Future of Europe Group of the Foreign Ministers of Austria, Belgium, Denmark, France, Italy, Germany, Luxembourg, the Netherlands, Poland, Portugal and Spain [Text] / The Future of Europe Group. – Warsaw, 17 September 2012. – P. 2.

¹²⁷ Final Report of the Future of Europe Group] / The Future of Europe Group. – Warsaw, 17 September 2012. – P. 2.

¹²⁸ Gemeinsame Erklärung von Bundesaußenminister Frank-Walter Steinmeier und Außenminister Laurent Fabius zur deutsch-französischen Zusammenarbeit [Elektronische Quelle] / Auswärtiges Amt, 21. Januar 2014.

Важливо зазначити, що франко-німецький тандем є рушійною силою інтеграції в Європейському Союзі. Підтвердженням тому є заява Франсуа Олланда напередодні зустрічі з Ангелою Меркель в Парижі. Так, Президент Франції зазначив, що «будь-яка ініціатива для Європи повинна спочатку бути узгоджена між Францією та Німеччиною»¹²⁹. Співробітництво Франції та Німеччини в сфері зовнішньої політики є передумовою до глибшої інтеграції ЄС в сфері СЗБП.

Не менш важливою є і необхідність реформування СБОП. Безпекові виклики надзвичайно гостро стоять перед ЄС, враховуючи поворот США до Азії та зміцнення військової могутності Росії і її агресію по відношенню до України.

У зв'язку з нарощуванням військової присутності в Південно-Східній Азії США оголосили про двадцятивідсоткове скорочення своїх витрат на військові цілі в ЄС, в той час як європейські держави суттєво скорочують оборонні бюджети під впливом світової фінансової кризи та кризи Єврозони¹³⁰. Саме тому, утримування окремих національних збройних сил стає все більш невиправданим в силу високих видатків на них та їх малу мобільність і спрацьованість у забезпеченні миру та безпеки в масштабах ЄС та світу загалом.

Беручи до уваги зазначені проблеми в сфері СБОП, Європейська оборонна агенція (EOA)¹³¹ в листопаді 2011 р. запропонувала і міністри оборони його членів погодили концепцію «Pooling & Sharing» («Об'єднання та розподіл») та 11 пріоритетних напрямків в її рамках. Дана концепція базувалася на німецько-шведській ініціативі щодо посилення європейського

¹²⁹ Rettman, A. Hollande and Merkel plan EU 'revival' this week [Electronic resource] / A. Rettman // Brussels: EU Observer, 17 February 2014. – Mode of access: <http://euobserver.com/agenda/123167>.

¹³⁰ Wilding, P. Time to reform EU defence policy and make Britain safer [Electronic resource] / P. Wilding // British Influence, 19 December 2013. – Mode of access: <http://britishinfluence.org/time-reform-eu-defence-policy-make-britain-safer>.

¹³¹ Агенція Європейської ради створена в 2004 р. для забезпечення ефективного міждержавного співробітництва з метою покращення оборонних можливостей ЄС та його членів. Членами Агенції є 27 держав-членів ЄС, окрім Данії.

військового співробітництва від 2010 р.¹³².

«Pooling & Sharing» – це ініціативи та проекти держав-членів ЄАО, метою яких є підвищення співробітництва з спільного використання військових можливостей держав-членів ЄС, що дозволить їм ефективніше використовувати свої ресурси та уникнути зайвих витрат¹³³. Об'єднання можливостей («pooling») виникає коли декілька держав-членів приймають рішення спільно використовувати ресурси, якими володіє одна або декілька держав. Розподіл («Sharing») можливостей, ресурсів та функцій виникає коли частина держав відмовляється від нарощення та використання власних можливостей, а натомість інші держави гарантують їм доступ до власних військових ресурсів коли це необхідно. Така система дозволяє зберегти значну частину коштів, уникнути нагромадження великої кількості однакових ресурсів в різних державах-членах ЄС (наприклад, авіація, флот і т.д.) та підвищити їх ефективність.

З даних у Додатку В видно, що хоча зростання ВВП відновилося після його падіння в 2009 р. і продовжується зростання державних витрат, видатки на оборону в ЄС зменшуються, незважаючи на зростання вартості сучасних озброєнь та оборонних систем. Така тенденція спровокована насамперед зростанням соціальних видатків та проявами кризових явищ, а тому ініціативи в рамках програми «Pooling & Sharing» є важливими для одночасного досягнення державами ЄС двох цілей – забезпечення безпеки та економії коштів. Доцільно звернути увагу на заяву Єврокомісара з питань внутрішньої торгівлі від Франції Мішеля Барньє: «Всі уряди, включаючи британський та французький, скоротили витрати на оборону. Тому, нам необхідно буде робити те ж саме, але з меншими фінансовими ресурсами. І ми можемо цього досягти лише через об'єднання зусиль та ресурсів»¹³⁴.

¹³² EDA's Pooling & Sharing [Electronic resource]: Fact Sheet / European Defence Agency. – Mode of access: http://issuu.com/europeandefenceagency/docs/final-p_s_30012013_factsheet_cs5_gris/1?e=0.

¹³³ Pooling & Sharing [Electronic resource] / European Defence Agency. – Mode of access: <http://www.eda.europa.eu/Aboutus/Whatwedo/pooling-and-sharing>.

¹³⁴ Leaders to back EU defence industry projects at summit [Electronic resource] / EurActiv. – Mode of access: <http://www.euractiv.com/trade/eu-summit-tackle-defence-industr-news-532484>.

Окрім економії коштів та ефективного використання ресурсів, на які спрямована німецька ініціатива «Pooling & Sharing», СБОП потребує й інших реформ на сучасному етапі, зокрема це: посилення наднаціональних інституцій в сфері СЗПБ та СБОП, розподіл фінансових витрат між членами ЄС та посилення співпраці держав-членів в військово-промислового комплексу.

Ці та інші пропозиції щодо реформування СБОП містяться в офіційній позиції Франції, яку вона озвучила на Європейській раді 19-20 березня 2013 р. Так, Франція пропонує створити єдиний спільний орган центрального військового командування ЄС та посаду міністра оборони ЄС¹³⁵, що значно спростить процес прийняття рішень та дозволить краще координувати дії ЄС підчас військових операцій. Також, пропонується підвищити ефективність Європейської служби зовнішньої дії та Високого представника ЄС шляхом надання їм більших повноважень в антикризовому управлінні та надання контролю над фінансовими інструментами, адже його відсутність значно обмежує ефективність діяльності ЄСЗД¹³⁶.

В рамках своєї пропозиції щодо реформування СБОП Франція пропонує Раді ЄС розробляти стратегії для забезпечення безпеки ЄС, зокрема ці стратегії мають стосуватися морської безпеки (боротьба з піратством), кібербезпеки, безпеки кордонів та космосу¹³⁷.

Французька пропозиція містить й ініціативу щодо створення спільного фонду ЄС, з якого б фінансувалися військові операції, що роблять внесок у європейську безпеку. Така пропозиція обґрунтована активною участю Франції у військових операціях в Малі та Центральноафриканській Республіці, для яких європейський механізм фінансування військових операцій «Атена» є неефективним. Окрім того, військові операції ЄС на 90%

¹³⁵ Carnegy, H. French seek permanent EU defence fund [Electronic resource] / H. Carnegy // The Financial Times, 17 December 2013. – Mode of access: <http://www.ft.com/cms/s/0/230c8198-671a-11e3-a5f9-00144feabdc0.html#axzz314hRKaM9>.

¹³⁶ Guigou, E. Sur l'Europe de la Défense [Texte]: Rapport d'information / E. Guigou. – Paris, Assemblée Nationale, 2013. – №1582. – P. 17.

¹³⁷ Ibidem. – P. 18.

фінансуються за рахунок індивідуальних коштів держав-членів. Тому такий фонд сприяв би рівномірному розподілу фінансових зобов'язань між країнами-членами ЄС. Пропонується, щоб даний фонд формувався з коштів членів ЄС пропорційно до їх ВВП¹³⁸.

Окрім цього, пропонується поглибити програму «Pooling & Sharing» за рахунок об'єднання ресурсів в розробці європейських безпілотних літальних апаратів, в проекті дозаправки літаків в повітрі та його підпорядкування Європейському авіаційному військово-транспортному командуванню¹³⁹, яке необхідно розширити, адже його членами наразі є лише Франція, Німеччина та країни Бенілюксу¹⁴⁰.

Разом з тим, пропозиція Франції включає й тіснішу співпрацю держав-членів ЄС в військово-промисловому комплексі, особливо це стосується об'єднання та спільного використання ресурсів та промислово-технологічної бази держав ЄС, нарощення інвестицій в оборонний сектор та уникнення бюрократичних перешкод у торгівлі продукцією оборонного комплексу¹⁴¹.

Для досягнення зазначених цілей французьке керівництво пропонує Європейській раді розробити дорожню карту, яка допомогла б імплементувати відповідні реформи в сфері СБОП та означала б розробку нової Європейської стратегії безпеки, що враховуватиме актуальні виклики європейській та глобальній безпеці¹⁴².

Довгоочікувані для Франції реформи в сфері СБОП довгий час не знаходили підтримки з боку Німеччини, а тому їх неможливо було запровадити. Однак, після поглиблення двосторонньої співпраці у напрямку реформування ЄС, Німеччина все більше схиляється до пропозицій Франції. Ще більш ймовірною реалізація даних реформ виглядає у зв'язку з рішенням

¹³⁸ Comte, J. French MPs seek to outline European defence strategy [Electronic resource] / J. Comte // Paris: EurActiv, 12 December 2013. – Mode of access: <http://www.euractiv.com/trade/french-mps-look-strategy-build-e-news-532277>.

¹³⁹ Guigou, E. Sur l'Europe de la Défense [Texte]: Rapport d'information / E. Guigou. – Paris, Assemblée Nationale, 2013. – №1582. – P. 19.

¹⁴⁰ The European Air Transport Command [Electronic resource] / EATC. – Mode of access: <http://eatc-mil.com>.

¹⁴¹ Guigou, E. Étude susmentionné. – P. 19-20.

¹⁴² Comte, J. French MPs seek to outline European defence strategy [Electronic resource] / J. Comte // Paris: EurActiv, 12 December 2013.

Німеччини приєднатися до французької операції в Малі, а дана місія проводитиметься під егідою ЄС за участі Франко-німецької бригади¹⁴³. Таким чином, в разі успіху, зазначені реформи виведуть СЗПБ та СБОП на якісно новий рівень, а це означатиме перехід зовнішньої та безпекової політики ЄС на наднаціональний рівень. Однак, амбіції Франції та Німеччини щодо поглиблення європейської інтеграції можуть бути обмежені інтересами інших членів Союзу, зокрема це стосується Великобританії, яка традиційно цінить власний суверенітет у сфері зовнішньої політики та оборони і надає перевагу союзу з США в рамках НАТО за абсолютного домінування Альянсу над безпековими структурами ЄС.

Висновки до розділу 2

Отже, для держав-членів Європейського Союзу характерні відмінні інтереси як в реформуванні СЗПБ, так і в зовнішній політиці зокрема. Німеччина як один з найбільш ініціативних членів Союзу більше зацікавлена в передачі більших повноважень в сфері зовнішньої політики на наднаціональний рівень, наділивши Високого представника та ЄСЗД більшими повноваженнями і незалежністю в зовнішній політиці ЄС¹⁴⁴. Франція ж значним чином зацікавлена в реформуванні СБОП та перенесення оборонної та безпекової політики на наднаціональний рівень. Така позиція Франції обумовлена тим, що вона потребує допомоги збоку своїх європейських партнерів у забезпеченні безпеки на півночі Африки – регіоні безпосереднього впливу Франції. Зокрема, для Франції є важливими ресурси, якими володіє Німеччина, особливо фінансові та інфраструктурні¹⁴⁵. Таким чином, реформування спільних політик ЄС в сфері зовнішніх справ та

¹⁴³ Franco-German brigade to boost Mali security [Electronic resource] / Aljazeera. – Mode of access: <http://www.aljazeera.com/news/africa/2014/02/franco-german-brigade-boost-mali-security-2014219174951869198.html>.

¹⁴⁴ Valant, P. The Franco-German couple: Potentials and limitations [Electronic resource] / P. Valant // Theseus. – Mode of access: <http://www.tepsa.eu/download/Background%20Paper%20Franco-German%20Leadership.pdf>.

¹⁴⁵ Speck U. A new Franco-German deal on EU foreign policy? [Electronic resource] / U. Speck // Carnegie Europe, 24 January 2014. – Mode of access: <http://carnegieeurope.eu/strategieurope/?fa=54301>.

безпеки залежать, насамперед, від компромісу серед головних держав ЄС та зосереджуються здебільшого на поглибленні інтеграції в сфері Спільної безпекової та оборонної політики та винесенні Спільної зовнішньої та безпекової політики на наднаціональний рівень.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМКИ ІНТЕГРАЦІЇ В СФЕРІ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ТА БЕЗПЕКИ І НАСЛІДКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

3.1. Проблеми та перспективи поглиблення інтеграції в сфері Спільної зовнішньої та безпекової політики ЄС

Успіх європейського проекту сьогодні очевидний, адже європейським державам вдалось досягти першочергових цілей – гарантування миру, безпеки та добробуту в державах-членах ЄС. Однак, з плином часу перед членами ЄС та і самим Союзом постають нові виклики та небезпеки, які змушують держави-члени реагувати на них шляхом впровадження нових реформ. В процесі реформування Європейського Союзу постають проблеми та з'являються нові перспективи, подолання та підхоплення яких і диктує напрямок подальшого розвитку Європейського Союзу.

Реформування Європейського Союзу вимагає створення нових інституцій та правил, для чого необхідним є новий базовий договір. Так, Німеччина є стійким прихильником підписання нового договору, який, насамперед, допоможе державам ЄС запобігти повторенню фінансової кризи шляхом реформування структури управління в ЕВС. Такий договір за словами Канцлера Німеччини А. Меркель та Міністра фінансів Німеччини В. Шойбле повинен передбачити ближчу координацію економік держав-членів ЄС, а також глибшу інтеграцію з-поміж членів Єврозони¹⁴⁶. Позицію Німеччини щодо посилення інтеграції в зоні євро підтримує і Франція. Їх спільною метою є створення парламенту та постійного голови, або ж президента, Єврозони завдяки підписанню майбутнього договору, також франко-німецька позиція схильна до посилення регуляторних функцій європейських інституцій в сфері фінансів^{147,148}.

¹⁴⁶ Taylor, S. Merkel calls for treaty change [Electronic resource] / S. Taylor // European Voice, 30 January 2014. – Mode of access: <http://www.europeanvoice.com/article/imported/merkel-calls-for-treaty-change/79462.aspx>.

¹⁴⁷ Pop, V. Germany in renewed push for EU treaty change [Electronic resource] / Pop V. // Berlin: EU Observer, 28 March 2014. – Mode of access: <http://euobserver.com/eu-elections/123661>.

Однак, цю ініціативу, як і інші плани щодо поглиблення інтеграції, які вимагають внесення змін до установчих договорів ЄС, політично важко реалізувати. Адже, зміна договорів вимагає одностайної згоди всіх членів ЄС, а також обов'язкового проведення референдуму в частині європейських держав¹⁴⁹. А такі кроки є важко здійсненними у зв'язку зі зростаючим євроскептецизмом у ряді держав як серед населення, так і серед політичних еліт.

Саме євроскептецизм став однією з основних причин невдач з референдумами в Норвегії щодо її вступу до ЄЕС, ратифікацією Маастрихтського договору та провалу референдуму щодо приєднання до єдиної валюти в Данії, а також провалу першого референдуму на ратифікацію Лісабонського договору в Ірландії^{150,151}.

Фінансова криза значно підсилила прояви євроскептецизму в ЄС. Так, з 2007 р. до 2012 р. рівень недовіри громадян ЄС до інституцій та політики Європейського союзу зріс на 23,3% і сягнув 52,3%. Найбільше рівень недовіри зріс в країнах, які сильно постраждали від фінансової кризи: в Греції, Іспанії, Португалії та на Кіпрі. А тому, проведення референдумів щодо ратифікації нового загальноєвропейського договору навряд чи завершилося б успіхом. Детальніше дані щодо рейтингу довіри до ЄС подано в Додатку Г.

Поряд з євроскептичним населенням виступають проти поглиблення європейської інтеграції в ряді сфер і уряди держав-членів ЄС. Основною причиною небажання передавати повноваження на наднаціональний рівень є боязнь втрати суверенітету в ключових функціях держави, як от зовнішня політика чи політика оборони.

Традиційно опозиційна поглибленню євроінтеграції Великобританія,

¹⁴⁸ France and Italy call for permanent eurozone president [Electronic resource] / EurActiv, 21 November 2013. – Mode of access: <http://www.euractiv.com/euro-finance/france-italy-call-permanent-euro-news-531857>.

¹⁴⁹ Taylor, S. Merkel calls for treaty change [Electronic resource] / S. Taylor // European Voice, 30 January 2014.

¹⁵⁰ Сидорук, Т. Вказ. праця. – С. 75-76.

¹⁵¹ 1994: Norway votes 'no' to Europe [Electronic resource] / BBC. – Mode of access: http://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/november/28/newsid_4208000/4208314.stm.

будучи однією з найпотужніших держав ЄС, поряд з Німеччиною та Францією, спричиняє найбільший вплив на гальмування євроінтеграційних ініціатив в Європейському Союзі. Так, Британія переважно не втручається в проведення фінансових реформ, адже вона бере участь не у всіх частинах ЄВС, зокрема, вона не є учасником Єврозони. Але, Сполучене Королівство як член Європейської оборонної агенції знаходиться в опозиції до щодо реформування Спільної зовнішньої та безпекової політики ЄС.

Перед самітом Європейської ради в грудні 2013 р. Прем'єр-міністр Великобританії Д. Камерон виступив з опозицією до посилення європейських оборонних можливостей поза структурами НАТО. Він заявив, що позиція Великобританії полягає в верховенстві НАТО, а ЄС повинен виконувати лише комплементарну до нього функцію в сфері безпеки та оборони¹⁵². Таким чином, позиція Великобританії може стати ключовою у майбутніх реформах в даній сфері.

На саміті Європейської ради в грудні 2013 р. Генеральний секретар НАТО Андерс фог Расмуссен заявив, що задля безпеки Європи та світу важливо, щоб держави ЄС знайшли консенсус в питанні підвищення обороноздатності Союзу¹⁵³. Це питання як ніколи актуальне у зв'язку зі скороченням оборонних бюджетів країн-членів ЄС, включаючи Великобританію. Дані в Додатку Д показують, що витрати на оборону більшості найвпливовіших держав ЄС не відповідають стандарту НАТО, за яким ці витрати мають дорівнювати не менше 2% ВВП. Тому, задля підтримання своєї обороноздатності на тлі скорочення присутності США на континенті, фінансової кризи та скорочення військових витрат держави ЄС змушені шукати компромісу в інтеграції у сфері безпеки та оборони. Значно скоротилися і витрати США на військові цілі, у зв'язку з чим ще більше зростає потреба у посиленні співпраці держав ЄС в оборонній сфері. З цієї

¹⁵² Milevska, T., Jacobsen, H. Cameron waters down EU defence ambitions at summit [Electronic resource] / T. Milevska, H. Jacobsen // EurActiv, 20 December 2013. – Mode of access: <http://www.euractiv.com/global-europe/cameron-waters-council-conclusio-news-532512>.

¹⁵³ Там само.

точки зору, видається недоцільним дублювання військових структур в кожній з держав-членів Союзу тоді, коли вони могли б відповідати за окремі елементи оборонної політики і, таким чином, скоротити витрати на утримання цих дублюючих структур.

Тому, існує можливість, що в майбутньому Британія змінить свою позицію щодо глибшої інтеграції держав ЄС в оборонній сфері. Адже, враховуючи подані аргументи, в держав-членів ЄС для протистояння новим загрозам немає іншого виходу, окрім об'єднання ресурсів та переходу до спільної оборонної політики¹⁵⁴. Такий сценарій реальний за умови, що Великобританія залишиться членом ЄС після запланованого на 2017 р. референдуму щодо членства в Євросоюзі¹⁵⁵.

З самого початку європейської інтеграції існувала проблема відмінних інтересів членів Союзу, яка завжди відігравала значну роль у виборі шляху розвитку ЄС. Разом з поглибленням інтеграції змінювалися і суперечливі підходи найпотужніших країн ЄС. Так, з 1960-х рр. вони протистояли одна одній в питанні спільної торгівельної та спільної сільськогосподарської політик, в 1970-80-х рр. інтереси таких держав як Франція та Німеччина зіткнулися під час формування Валютного союзу, а сьогодні позиції двох держав визначаються сферами інтеграції, в яких вони зацікавлені. Німеччина завжди була і є більше зацікавлена в проведенні економічних реформ – створення спільного ринку, поглиблення інтеграції економік держав-членів, тоді як Франція намагається реалізувати свої національні інтереси через поширення співпраці в рамках спільних політик ЄС, зокрема Спільної безпекової та оборонної політики Союзу¹⁵⁶. Такі суперечливості, однак, є радше перевагою, ніж недоліком. Адже, пропагуючи різні ідеї, з'являється компроміс, завдяки чому позиції, які генеруються в рамках реформування

¹⁵⁴ Guigou, E. Sur l'Europe de la Défense [Texte]: Rapport d'information / E. Guigou. – Paris, Assemblée Nationale, 2013. – №1582. – P. 16.

¹⁵⁵ Cameron's pledge on EU referendum [Electronic resource] / Belfast Telegraph, 29 April 2014. – Mode of access: <http://www.belfasttelegraph.co.uk/news/local-national/uk/camersons-pledge-on-eu-referendum-30226274.html>.

¹⁵⁶ Uterwedde, H. Franco-German cooperation: productive tension [Electronic resource] / H. Uterwedde // The Robert Schuman Foundation, 3 June 2013. – Mode of access: <http://www.robert-schuman.eu/en/european-issues/0281-franco-german-cooperation-productive-tension>.

СЗБП стають більшою мірою комплементарним, а не взаємовиключним.

Незважаючи на значні досягнення держав-членів ЄС в поглибленні інтеграції, все ще залишаються сфери, ступінь інтеграції в яких перебуває на досить незначному рівні. Європейському Союзу вдалося досягти наднаціонального рівня економічної інтеграції, однак, існують ще сфери, в яких співробітництво між державами-членами здійснюється на міжурядовому рівні як от співробітництво в сфері Спільної зовнішньої та безпекової політики. А такі сфери як освіта, охорона здоров'я та соціальне забезпечення перебувають у виключній сфері державного регулювання. Іншим проблемним питанням європейської інтеграції залишається система одноголосного прийняття рішень в ряді питань, що значно ускладнює розвиток ЄС. Разом з розширенням ЄС стає менш можливим і прийняття одноголосного рішення.

В майбутньому очікується посилення економічної інтеграції, яке було спровоковане фінансовою кризою. Під час зустрічі А. Меркель та Ф. Олланда в Парижі в травні 2013 р. керівники двох країн виступили з пропозицією поглибити у перспективі економічну інтеграцію країн Єврозони шляхом створення додаткових структур для співпраці і впровадження додаткових регуляторних механізмів. Франко-німецький план включає створення посади постійного Президента Єврозони, окремого від ЄС бюджету Єврозони, а також структур для співробітництва країн зони євро в Європарламенті¹⁵⁷ чи, навіть, окремого парламенту і єдиної податкової системи держав-членів Єврозони¹⁵⁸.

Лідери двох держав запропонували також наділити Президента Єврозони повноваженнями достатніми для координації фінансової політики всередині Єврогрупи. Таким чином, міністри фінансів окремих держав надавали б Президенту Єврозони мандат на прийняття рішень щодо окремих

¹⁵⁷ Rettman, A. Merkel and Hollande call for full-time euro President [Electronic resource] / Rettman A. // Brussels: EU Observer, 31 May 2013. – Mode of access: <http://euobserver.com/institutional/120328>.

¹⁵⁸ Hollande calls for EU "economic government" [Електрон. ресурс]. – France24, 16 May 2013. – Режим доступу: <http://www.france24.com/en/20130516-hollande-europe-union-eurozone-government-economy-france>.

питань фінансової та економічної політики. Президент Євросони замінив би головування міністрів фінансів, які почергово здійснюють координаційні функції під час зустрічей міністрів фінансів Єврогрупи¹⁵⁹. Лідери Франції та Німеччини домовилися розпочати проведення консультацій щодо впровадження зазначених реформ після виборів до Європарламенту в травні 2014 р.

З іншого боку, незважаючи на деяке пришвидшення інтеграції держав-членів ЄС в сфері СЗБП, вона все ще регулюється на міждержавному рівні, а також включає не усі спектри безпеки. Крім того, в майбутньому повинен відбутися повний перехід на систему прийняття рішень більшістю голосів у голосуванні, що дозволило б державам-членам ЄС ефективніше співпрацювати в даній сфері.

Активні намагання Франції поглибити інтеграцію в сфері СБОП були зустріті збоку Німеччини. Позиція двох країн збігається в кінцевій меті інтеграції – створення загальноєвропейських збройних сил орієнтовно до 2057 р. Такий амбітний план викликаний проблемами фінансування та ефективності окремих національних армій. Як бачимо в Додатку Ж, в сукупності держави-члени Європейської оборонної агенції мають армії чисельністю, яка перевищує чисельність збройних сил США в той самий час як їх фінансування майже втричі менше від видатків на армію США. Менша і ефективність окремих армій. Замість утримування 28 повноцінних армій, держави ЄС могли б сфокусуватися на окремих компонентах загальноєвропейських збройних сил, що може заощадити кошти та підвищити їх ефективність¹⁶⁰.

Значним кроком щодо утворення спільної армії стали очолювані Францією та Німеччиною Єврокорпус чисельністю до 60 тисяч солдат та бойові групи ЄС – військові мобільні підрозділи швидкого втручання, які

¹⁵⁹ France and Germany agree on 'full time' eurozone boss [Electronic resource] / Deutsche Welle, 30 May 2013. – Mode of access: <http://www.dw.de/france-and-germany-agree-on-full-time-eurozone-boss/a-16850315>.

¹⁶⁰ Nicola, S. Analysis: EU dreams of common army [Electronic resource] / S. Nicola // Berlin: United Press International Germany, 27 March 2007. – Mode of access: http://www.upi.com/Business_News/Security-Industry/2007/03/27/Analysis-EU-dreams-of-common-army/UPI-48511175029802.

можуть бути розгорнуті незалежно від НАТО¹⁶¹.

Однак, створення повноцінної європейської армії вимагає політичної єдності всередині Союзу. Важливу роль відіграє позиція Великобританії, яка традиційно негативно ставиться до будь-яких європейських ініціатив, що ставлять під питання її суверенітет, тим більше суверенітет в сфері безпеки та оборони, і верховенство союзу з США та участі в НАТО. Створення єдиних збройних сил вимагатиме і підписання нового базового договору, який буде нагадувати ідею європейської конституції¹⁶².

Після невдалих референдумів щодо ратифікації Конституції ЄС в 2005 р. у Франції та Нідерландах та завершення політичної кризи в ЄС, лідери Німеччини знову запропонували відновити дебати щодо створення нової європейської конституції. Конституційний договір необхідний для подолання наслідків фінансової кризи, збільшення ефективності системи прийняття рішень та зміцнити роль ЄС як глобального гравця¹⁶³. Хоча німецьку ініціативу підтримала Франція¹⁶⁴, таку пропозицію реалізувати не просто, особливо в умовах зростаючої непопулярності ЄС та євроскептицизму.

Не менш важливим спектром безпеки є енергетична безпека. Створення в майбутньому спільної енергетичної політики допомогло б ЄС бути менш залежним від зовнішніх партнерів, зокрема Росії, зростаючі суперечності з якою ставлять під загрозу безпеку Євросоюзу в сфері енергетики¹⁶⁵. Кожна з держав-членів ЄС проводить незалежну енергетичну політику, однак франко-

¹⁶¹ Lu, D. Eurocorps and Beyond: The military integration of the EU and its political consequences [Text] / D. Lu. – Ottawa: University of Ottawa, 18 December 2013. – P. 10-11.

¹⁶² Nicola, S. Analysis: EU dreams of common army [Electronic resource] / S. Nicola // Berlin: United Press International Germany, 27 March 2007. – Mode of access: http://www.upi.com/Business_News/Security-Industry/2007/03/27/Analysis-EU-dreams-of-common-army/UPI-48511175029802.

¹⁶³ Germany wants new debate on EU constitution: minister [Electronic resource] / I. Wissenbach, J. Pawlak, S. Moffett // Copenhagen: Reuters, 9 March 2012. – Mode of access: <http://www.reuters.com/article/2012/03/09/us-eu-constitution-germany-idUSBRE82818020120309>.

¹⁶⁴ Moffett, S. German idea for new EU constitution gets mixed response [Electronic resource] / S. Moffett // Copenhagen: Reuters, 10 March 2012. – Mode of access: <http://www.reuters.com/article/2012/03/10/us-eu-constitution-idUSBRE8290DZ20120310>.

¹⁶⁵ Abbasov, N. What are the future prospects of the European Union? [Electronic resource] / N. Abbasov // Caspian Weekly, 24 January 2011. – Mode of access: <http://en.caspianweekly.org/main-subjects/others/european-union/3630-what-are-the-future-prospects-of-the-european-union.html>.

німецькі пропозиції можуть стати ініціатором створення спільної енергетичної політики ЄС. Так, Ф. Олланд та А. Меркель заявили про початок співробітництва між Францією та Німеччиною в сфері енергетики. Партнерство двох держав в даній сфері базуватиметься на досягненні таких завдань:

- безперебійні поставки;
- зменшення шкідливих викидів;
- збільшення взаємозв'язку між енергомережами;
- зростання конкурентоспроможності¹⁶⁶.

Лідери держав ЄС заявили також про створення франко-німецької спільної енергетичної корпорації, головною сферою роботи якої стануть відновлювальні джерела енергії¹⁶⁷. Як це відбувалося і в інших сферах, франко-німецьке співробітництво в сфері енергетики має усі шанси перерости в загальноєвропейську енергетичну політику, яка гарантувала б безпеку ЄС в сфері енергетики, а також покращила би енергозабезпечення окремих держав. Інші держави-члени ЄС, за умови успіху франко-німецького проекту, могли б приєднатися до спільної енергетичної політики. Інший варіант створення спільної енергетичної політики ЄС – це підписання договору між усіма членами Союзу.

3.2. Роль Спільної зовнішньої та безпекової політики ЄС в інтенсифікації співробітництва між ЄС та Україною

В стані постійної агресії збоку сусідньої держави Україна змушена шукати підтримки ззовні, зокрема, заради формування колективної реакції на акти агресії, політичного та економічного тиску Росії проти України. Так,

¹⁶⁶ Butler, N. Could France and Germany create a common energy policy? [Electronic resource] / N. Butler // Financial Times, 16 February 2014. – Mode of access: <http://blogs.ft.com/nick-butler/2014/02/16/could-france-and-germany-create-a-common-energy-policy>.

¹⁶⁷ Ponthus, J., De Clercq, G. Franco-German energy plan to focus on renewables, not mergers [Electronic resource] / J. Ponthus, G. De Clercq // Paris: Reuters, 15 January 2014. – Mode of access: <http://uk.reuters.com/article/2014/01/15/france-germany-energy-idUKL5N0KP1UX20140115>.

Європейський Союз здатний не лише надавати ефективну підтримку у багатьох сферах, а й бути прикладом успішного розвитку. Задля результативної співпраці з Європейським Союзом у сфері зовнішніх зносин та безпеки політичній верхівці України варто розуміти принципи та механізми функціонування Спільної зовнішньої та безпекової політики, що, в свою чергу, дозволить нам своєчасно отримувати дієву підтримку від ЄС.

Сьогодні механізми реалізації завдань СЗБП ЄС щодо України доцільно розглядати, зокрема, крізь призму проекту Східне Партнерство. Водночас, слід відзначити надто широкий спектр стратегічних цілей держав-учасниць Партнерства, спричинений, серед іншого, їхнім географічним та геополітичним становищем. Проблеми у реалізації Східного Партнерства зумовлені неузгодженістю та низьким рівнем координації інституційної системи СЗБП. Загалом, процес функціонування Партнерства повинен забезпечуватися інституційною системою СЗБП. Однак, з огляду на те, що Європейська Комісія наділена виконавчими повноваженнями і володіє фінансово-економічним інструментарієм, виникає інституційний дуалізм¹⁶⁸.

Нещодавнє підписання Угоди про асоціацію розширює можливості співпраці, зокрема, і в сфері безпеки та зовнішніх справ. Так, у розділі «Політичний діалог і реформи, політична асоціація, співробітництво та конвергенція у сфері закордонних справ та політики безпеки» містяться положення, реалізація яких має сприяти розвитку і зміцненню політичного діалогу у різних сферах, у тому числі поступовій конвергенції позицій України з ЄС у сфері зовнішньої та безпекової політики.

У розділі визначені цілі політичного діалогу, ключовою з яких є запровадження політичної асоціації між Україною та ЄС. Серед інших цілей – поширення міжнародної стабільності та безпеки, зміцнення поваги до демократичних принципів, верховенства права та належного урядування,

¹⁶⁸ Рябоштан Є. Політико-інституційні механізми формування Спільної зовнішньої та безпекової політики Європейського Союзу [Електронний ресурс] / Є. Рябоштан. – Режим доступу: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=ARD&P21DBN=ARD&Z21ID=&Image_file_name=DOC/2011/11REVPES.zip&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1.

прав людини та фундаментальних свобод, поширення принципів незалежності, суверенітету, територіальної цілісності та непорушності кордонів, співробітництво у сфері безпеки і оборони¹⁶⁹.

У цій частині визначені рівні та формати політичного діалогу, зокрема передбачено проведення самітів, зустрічей на міністерському та інших рівнях¹⁷⁰.

Серед ключових напрямків взаємодії — співробітництво з метою поширення регіональної стабільності; зміцнення миру та міжнародного правосуддя, зокрема шляхом імплементації Римського статуту Міжнародного кримінального суду; забезпечення поступової конвергенції у сфері зовнішньої і безпекової політики, включаючи Спільну політику безпеки та оборони, попередження конфліктів, нерозповсюдження, роззброєння та контроль за озброєнням, боротьбу з тероризмом тощо¹⁷¹.

Сучасний стан організації європейського простору зумовлює необхідність надання допомоги відносно молодим та слабким країнам, через їх поступове зближення з НАТО та ЄС. Розташування України на зовнішньому кордоні Євросоюзу, з одного боку, та спільний кордон з Росією, з іншого, актуалізує безпековий вимір взаємовідносин системи СЗБП та нашої держави.

У розвитку інституційної співпраці України та системи СЗБП можна виокремити наступні групи проблем: до першої слід зарахувати інституційну стагнацію ЄС, розв'язання якої пов'язане зі вступом у дію Лісабонської угоди (2009); відсутність єдиної позиції при реалізації зовнішньополітичних ініціатив щодо України; надмірну бюрократизацію інституційної системи СЗБП та значну диверсифікацію підходів до реалізації зовнішньополітичних ініціатив. До другої, – нечіткі перспективи реалізації «партнерства» для України (на відміну від механізму набуття членства в ЄС через асоціацію та

¹⁶⁹ Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/984_011.

¹⁷⁰ Там само.

¹⁷¹ Там само.

стратегію вступу) й пов'язану з цим відсутність ініціатив української сторони; нестабільну внутрішньополітичну ситуацію в Україні та суперечливе геополітичне розташування нашої держави¹⁷².

Співпраця з Європейським Союзом в рамках СЗБП є корисною у боротьбі з російською агресією проти України. Так, 24-25 лютого в Брюсселі відбулося засідання Парламентського комітету асоціації між Україною та ЄС, на якому було обговорено, окрім іншого, і питання вирішення конфлікту між Україною та Росією. Так, у заключній заяві йдеться, що ЄС рішуче засуджує той факт, що вже протягом року Україна є жертвою військової агресії та експансіоністської політики Росії, в тому числі незаконної анексії Криму та неоголошеної гібридної війни, що являє собою загрозу єдності, цілісності та незалежності України та становить потенційну загрозу безпеці Європейського Союзу. ЄС наголошує, що застосування військової сили в Європі з так званих безпекових чи історичних міркувань є неприйнятним¹⁷³.

Окрім того, на переговорах йшлося і про заклик до спільного підходу ЄС щодо продовження дипломатичного тиску на Російську Федерацію та про необхідність збереження існуючого режиму санкцій ЄС до тих пір поки Росія не припинить нехтувати та виконає взяті на себе зобов'язання згідно з Мінськими домовленостями¹⁷⁴.

Україна також запропонувала Раді Європейського Союзу розглянути можливість започаткування місії ЄС в рамках СЗБП як ефективного інструменту забезпечення належної та повної імплементації Мінських домовленостей з метою гарантування територіальної цілісності, суверенітету, незалежності та непорушності кордонів України¹⁷⁵, що свідчить про можливість використовувати інструменти Спільної зовнішньої та безпекової

¹⁷² Рябоштан С. Політико-інституційні механізми формування Спільної зовнішньої та безпекової політики Європейського Союзу [Електронний ресурс] / С. Рябоштан. – Режим доступу: http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=ARD&P21DBN=ARD&Z21ID=&Image_file_name=DOC/2011/11REVPES.zip&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1.

¹⁷³ Заключна заява та рекомендації «Захищаючи свободу та демократію» (відповідно до статті 467 п.3 Угоди про асоціацію) / Парламентський комітет асоціації між Україною та ЄС. – 24-25 лютого 2015 р. – С. 2.

¹⁷⁴ Там само. – С. 3.

¹⁷⁵ Там само. – С. 4.

політики Європейського Союзу з метою врегулювання конфлікту на території України.

В інструментарії СЗБП є ряд важелів, які можуть бути використані для надання підтримки Україні у боротьбі проти агресії. Так, це формування спільної позиції держав-членів ЄС з приводу агресії, спільні декларації та заяви, накладення спільних санкцій, які є особливо потужними, беручи до уваги кількість членів ЄС, надання гуманітарної допомоги, встановлення спостережних місій ЄС та місій ЄС з підтримки миру¹⁷⁶. Звичайно, всі ці інструменти не є абсолютно дієвими у зв'язку з недосконалістю самої СЗБП, а дійти згоди для 28 держав не завжди просто, про що вже йшла мова вище. Однак, наявність такого сусіда як ЄС та широкого інструментарію дають нам можливість ефективно взаємодіяти з провідним інтеграційним об'єднанням світу з метою врегулювання конфлікту.

Окрім співпраці, для України корисним буде і досвід держав-членів ЄС в реформуванні власних систем забезпечення національної безпеки, що особливо важливо в контексті російської агресії. Реформування системи забезпечення національної безпеки є одним з найактуальніших для держави питань сьогодення. Під час протидії Україні широкомасштабній агресії Російської Федерації стало очевидним, що ця система в її нинішньому вигляді не здатна ефективно виконувати свої функції. Перед країною нині постали надскладні завдання, оскільки водночас із життєвою необхідністю захисту фундаментальних національних цінностей – незалежності, територіальної цілісності і суверенітету держави, свободи, прав людини і верховенства права, добробуту, миру і безпеки – усіма доступними, хоча і суттєво обмеженими засобами, держава має у короткий період часу провести комплекс реформ у сфері національної безпеки, а також долати корупцію. Саме ефективне функціонування сектору безпеки і оборони в умовах

¹⁷⁶ EU's Common Foreign and Security Policy [Electronic resource] / Ministry for Foreign Affairs of Finland. – Mode of Access: http://formin.finland.fi/public/default.aspx?nodeid=49299&contentlan=2&culture=en-US#CFSP_objectives_and_instruments.

обмежених ресурсів держави та послідовна і конструктивна підтримка України міжнародним співтовариством для забезпечення її суспільно-політичного і соціально-економічного розвитку та регіональної безпеки є запорукою відновлення миру в Україні.

Висновки до розділу 3

Створення повноцінної і функціонуючої інтегральної спільноти у формі Європейського Союзу вимагають від членів Союзу вже активних та рішучих дій щодо створення повноцінної спільної зовнішньої політики та оборони, яка б перебувала радше на наднаціональному рівні ніж на міжурядовому.

Здолання проблем та генерування і реалізація нових інтеграційних ідей в сфері СЗБП є основними завданнями Союзу. Подолання наслідків фінансової кризи, об'єднання всіх держав-членів ЄС навколо європейського проекту, інформування населення Союзу щодо його політики і подолання проявів євроскептицизму є ключовими напрямками співробітництва країн-членів Євросоюзу у вирішенні проблем, з якими сьогодні стикається ЄС.

Подальший розвиток ЄС вимагає від всіх його членів проведення структурних реформ, які включали б поглиблення фінансово-економічної інтеграції та зміцнення євро, розвиток спільних політик з метою досягнення наднаціонального рівня співпраці в усіх політиках ЄС, удосконалення договірної бази ЄС, створення ефективної та обороноздатної європейської армії і розширення поняття «безпека» в рамках співробітництва в сфері СЗБП. Всі члени Європейського Союзу повинні сформувані достатні вплив та політичну волю для реформування ЄС та його утвердження як глобального гравця на міжнародній арені.

Різниця підходів до реформування ЄС не обов'язково означає протидію в середині Спільноти. Це, радше, складова частина спрямовуючої ролі міждержавного співробітництва в процесі європейської інтеграції. Європа –

це різноманітність та компроміс, а досягнення загальноєвропейського компромісу неодмінно включає досягнення компромісу між кожним з його членів, а найголовніше між його передовими країнами як от Франція, Німеччина, Сполучене Королівство.

Для України чи не найбільш важливим у співробітництві з Європейським Союзом є питання забезпечення безпеки у зв'язку з російською агресією. Саме тому співробітництво в рамках СЗБП представляє собою великий інтерес для України, що стало реальніше у зв'язку з підписання Угоди про асоціацію. Широкий набір інструментів СЗБП дозволяє Україні та ЄС ефективно впливати на конфлікт та агресора за наявності політичної волі в обох сторін. В обох сторін є проблеми, які заважають співпраці в даній сфері, зокрема, для ЄС основною є складна система прийняття рішень, у зв'язку з чим багато ініціатив блокуються, а для України це, насамперед, нестабільна внутрішньо-політична ситуація. Тому, подолання цих проблем, розвиток співробітництва між Україною та ЄС в сфері СЗБП та перейняття нашою державою досвіду країн ЄС в реформуванні власних систем національної безпеки є важливими завданнями у відносинах Україна-ЄС.

ВИСНОВКИ

В результаті дослідження та аналізу процесів інтеграції в сфері зовнішньої політики та безпеки вдалось з'ясувати, що ініціативи щодо створення спільної зовнішньої політики з'явилися ще з початку формування Європейського Союзу в 1950-х рр.

Загалом, процес європейської інтеграції можна розділити на чотири умовних етапи, які обумовлені якісними змінами в глибині інтеграції, якою характеризується кожен з них. Перший етап (1951-1970 рр.) знаменував утворення митного союзу, формування якого було завершено встановленням спільного митного тарифу щодо третіх країн в 1 липня 1968 р. та початком реалізації спільної торгівельної політики щодо зовнішніх партнерів з 1970 р. Здобутком другого етапу європейської інтеграції стало завершення формування повноцінного спільного ринку 31 грудня 1992 р., що означало функціонування чотирьох свобод – вільного руху товарів, послуг, трудових ресурсів та капіталів. Третій етап інтеграції в Європейському Союзі позначився створенням Економічного та валютного союзу з введенням спільної валюти євро в готівковий обіг з 2002 р., а також поглибленням політичного співробітництва, а особливо в сфері зовнішньої політики та безпеки.

Останнім етапом, який триває і сьогодні, вважається формування повноцінного політичного союзу ЄС, шлях до якого розпочався з включення Європейської політичної співпраці до основоположних договорів ЄС в 1986 р. Значні здобутки в процесі утворення політичного союзу внесли Маастрихтський, Амстердамський та Лісабонський договори, кінцевим результатом яких стало делегування широких повноважень наднаціональним органам ЄС у сферах зовнішньої політики, оборони, внутрішніх справ та юстиції, судочинства та фінансів.

Необхідність формування єдиної позиції країн Європейського Союзу в світі та посилення безпекового виміру інтеграції європейських держав стали

причиною початку реформування Спільної зовнішньої та безпекової політики ЄС. У цій сфері європейські ініціативи спрямовані, насамперед, на розширення повноважень Європейської служби зовнішньої дії на чолі з Високим представником ЄС з питань закордонних справ та політики безпеки за рахунок передачі частини повноважень у даній сфері від Європейської комісії та від окремих національних органів на користь ЄСЗД. В сфері Спільної безпекової та оборонної політики заслуговує на увагу спільна франко-німецька ініціатива «Pooling & Sharing», а також французька позиція з реформування СБОП, яка має на меті перенесення частини повноважень національних урядів на наднаціональний рівень в даній сфері шляхом створення центрального військового командування та посади міністра оборони ЄС.

Досягнення наднаціонального рівня співробітництва у всіх політиках ЄС, поглиблення фінансово-економічної інтеграції, зміцнення договірно-правової бази ЄС та створення єдиної оборонної політики ЄС з послідуєчим формуванням європейської армії є основними напрямками європейської інтеграції у майбутньому, передумови до якої існують вже сьогодні. Однак, для досягнення таких амбітних цілей доведеться подолати ряд проблем. Держави повинні спрямувати свою співпрацю на подолання зростаючих проявів євроскептицизму серед європейських держав, залучення Великобританії до більш євроінтеграційної політики, а також на створення ефективної системи прийняття рішень всередині Спільноти. Здолання зазначених перешкод забезпечить ефективне існування європейського проекту та безперервне поглиблення європейській інтеграції як в спільній зовнішній та безпековій політиці, так і в інших не менш важливих сферах.

Співробітництво в рамках СЗБП з Європейським Союзом представляє собою великий інтерес і для України. Широкий набір інструментів СЗБП дозволяє Україні та ЄС ефективно впливати на конфлікт та агресора за наявності політичної волі в обох сторін. Підписання Угоди про асоціацію 27 червня 2014 року дозволило розширити співпрацю у сфері зовнішньої

політики та безпеки, окрім того з'явилася юридична гарантія співробітництва в даній сфері. Однак, існує і ряд проблем, які заважають співпраці в сфері СЗБП, зокрема, для ЄС основною є складна система прийняття рішень, а для України це, насамперед, нестабільна внутрішньополітична ситуація. Подолання цих проблем, розвиток співробітництва між Україною та ЄС в сфері СЗБП та перейняття нашою державою досвіду країн ЄС в реформуванні власних систем національної безпеки є важливими завданнями у відносинах Україна-ЄС.

Отож, з огляду на зростаючу роль Спільної зовнішньої та безпекової політики в Європейському Союзі як найбільш ефективному та потужному інтеграційному угрупованні актуальним є більш детальне вивчення реформування СЗБП та СБОП Союзу, зокрема, ініціативи та роль провідних держав Європейського Союзу в даній сфері, що є перспективним напрямком для подальших досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Джерела

1. Заключна заява та рекомендації «Захищаючи свободу та демократію» (відповідно до статті 467 п.3 Угоди про асоціацію) / Парламентський комітет асоціації між Україною та ЄС. – 24-25 лютого 2015 р. – 7 с.
2. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/984_011.
3. Спільна політика безпеки та оборони [Електронний ресурс] / Міністерство оборони України. – Режим доступу: http://www.mil.gov.ua/index.php?lang=ua&part=euintegration&sub=evrop_polit.
4. A comprehensive EU response to the financial crisis: substantial progress towards a strong financial framework for Europe and a banking union for the eurozone [Electronic resource] / European Commission. – MEMO/14/57. – 2014. – Mode of access: http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-14-57_en.htm?locale=en.
5. A new financial system for Europe [Electronic resource] / European Commission. – 2014. – Mode of access: http://ec.europa.eu/internal_market/publications/docs/financial-reform-for-growth_en.pdf.
6. Banking supervision [Electronic resource] / ECB. – Mode of access: <http://www.ecb.europa.eu/ssm/html/index.en.html>.
7. Common Foreign and Security Policy [Text] // Europa. – Mode of access: http://europa.eu/legislation_summaries/institutional_affairs/treaties/amsterdam_treaty/a19000_en.htm.

8. Consolidated texts of the EU treaties as amended by the Treaty of Lisbon [Text] / Foreign and Commonwealth Office // TSO. – Norwich, 2008. – 336 p. – ISBN 978-0-10-173102-7.
9. Council Decision of 26 July 2010 establishing the organisation and functioning of the European External Action Service (2010/427/EU) // Official Journal of the European Union. – L 201. – 03.08.2010.
10. Council of the European Union, Extraordinary Council Meeting, 9-10 May 2010, Press Release No. 9596/10 (Presse 108).
11. Defence Data 2012 [Text] / Responsible editor: E. Platteau. – Brussels: European Defence Agency, 2013. – 32 p. – ISBN 978-92-95075-13-9.
12. Directive 94/19/EC of the European Parliament and of the Council of 30 May 1994 on deposit-guarantee schemes [Electronic resource] / European Parliament. – 1994. – Mode of access: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31994L0019:EN:HTML>.
13. ESRB Organisational Chart [Electronic resource] / ESRB. – Mode of access: http://www.esrb.europa.eu/shared/pdf/ESRB_organisational_chart.pdf?048c0249ccf6b12c877db942f4b7c07d.
14. EU position in world trade [Electronic resource] / European Commission. – Mode of access: <http://ec.europa.eu/trade/policy/eu-position-in-world-trade>. – Title from the screen.
15. EU's Common Foreign and Security Policy [Electronic resource] / Ministry for Foreign Affairs of Finland. – Mode of Access: http://formin.finland.fi/public/default.aspx?nodeid=49299&contentlan=2&culture=en-US#CFSP_objectives_and_instruments.
16. European Stability Mechanism [Electronic resource] / ESM, 2014. – Mode of access: <http://www.esm.europa.eu/index.htm>.
17. European Stability Mechanism Annual Report [Electronic resource] / ESM, 2012. – 80 c. – Mode of access: http://esm.europa.eu/pdf/ESM_Annual_Report_2012.pdf.

18. European system of financial supervision [Electronic resource] / Financial Supervisory Authority, 5 March 2014. – Mode of access: http://www.finanssivalvonta.fi/EN/EU_SUPERVISION/Pages/Default.aspx.
19. Final Report of the Future of Europe Group of the Foreign Ministers of Austria, Belgium, Denmark, France, Italy, Germany, Luxembourg, the Netherlands, Poland, Portugal and Spain [Text] / The Future of Europe Group. – Warsaw, 17 September 2012. – 8 p.
20. Financial and Economic Data Relating to NATO Defence [Electronic resource] / NATO, 13 April 2012. – PR/CP(2012)047-REV1. – Mode of access: http://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_2012_04/20120413_PR_CP_2012_047_rev1.pdf.
21. Financial and Economic Data Relating to NATO Defence [Electronic resource] / NATO, 24 February 2014. – PR/CP(2014)028. – Mode of access: http://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_topics/20140224_140224-PR2014-028-Defence-exp.pdf.
22. Gemeinsame Erklärung von Bundesaußenminister Frank-Walter Steinmeier und Außenminister Laurent Fabius zur deutsch-französischen Zusammenarbeit [Elektronische Quelle] / Auswärtiges Amt, 21. Januar 2014. – Zugriffsmode: http://www.auswaertiges-amt.de/cae/servlet/contentblob/668950/publicationFile/189029/140121-Erkl_D_F_Zusammenarbeit.pdf.
23. Guigou, E. Sur l'Europe de la Défense [Texte]: Rapport d'information / E. Guigou. – Paris, Assemblée Nationale, 2013. – №1582. – 183 p.
24. History of the Euro Summit [Electronic resource] / Eurozone Portal, 2012. – Mode of access: <http://eurozone.europa.eu/summits/history>.
25. José Manuel Durão Barroso. State of the Union 2012 Address [Text] / José Manuel Durão Barroso // European Commission. – Strasbourg : Plenary session of the European Parliament, 12 September 2012. – 14 p. – SPEECH/12/596.
26. Military Personnel Strength Figures [Electronic resource] / U. S. Department of

- Defense. – Mode of access:
https://kb.defense.gov/app/answers/detail/a_id/253/~military-personnel-strength-figures.
- 27.Mission, objectives and tasks [Electronic resource] / ESRB. – Mode of access:
<http://www.esrb.europa.eu/about/tasks/html/index.en.html>.
- 28.Pooling & Sharing [Electronic resource] / European Defence Agency. – Mode of access:
<http://www.eda.europa.eu/Aboutus/Whatwedo/pooling-and-sharing>.
- 29.Population on 1 January [Electronic resource] / Eurostat. – Mode of access:
<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&pcode=tps00001>. – Title from the screen.
- 30.Report of The high-level group on financial supervision in the EU [Electronic resource] / Chaired by Jacques de Larosière // European Commission. – Brussels, 25 February 2009. – Mode of access:
http://ec.europa.eu/internal_market/finances/docs/de_larosiere_report_en.pdf.
- 31.The Common Security and Defence Policy [Electronic resource] / EEAS. – Mode of access:
http://eeas.europa.eu/csdp/index_en.htm.
- 32.The European Air Transport Command [Electronic resource] / EATC. – Mode of access:
<http://eatc-mil.com>.
- 33.The Maastricht Treaty, 7 February 1992 [Electronic resource]. – Mode of access:
<http://www.eurotreaties.com/maastrichtec.pdf>.
- 34.The Single European Act, 1986 [Electronic resource]. – Mode of access:
<http://www.unizar.es/euroconstitucion/library/historic%20documents/SEA/Single%20European%20Act.pdf>.
- 35.The SRM – essential for a stronger single market & EMU and to avoid bank bail-outs [Electronic resource] / European Commission. – 2013. – Mode of access:
http://ec.europa.eu/internal_market/finances/docs/banking-union/dg-markt-factsheets-srm_en.pdf.
- 36.The Treaty establishing a Single Council and a Single Commission of the European Communities, 8 April 1965 [Electronic resource]. – Mode of access:
http://www.cvce.eu/obj/treaty_establishing_a_single_council_and_a_single_co

mmission_of_the_european_communities_8_april_1965-en-be427f35-bec6-4872-9afa-e9602d628aea.html.

37. The Treaty establishing The European Atomic Energy Community, 25 March 1957 [Electronic resource]. – Mode of access: http://www.unizar.es/euroconstitucion/library/historic%20documents/Rome/TRAITES_1957_EURATOM.pdf.
38. The Treaty establishing The European coal and steel Community and Annexes I-III, 18 April 1951 [Electronic resource]. – Mode of access: http://www.unizar.es/euroconstitucion/library/historic%20documents/Paris/TRAITES_1951_CECA.pdf.
39. The Treaty establishing The European Economic Community, 25 March 1957 [Electronic resource]. – Mode of access: http://www.unizar.es/euroconstitucion/library/historic%20documents/Rome/TRAITES_1957_CEE.pdf.
40. The Treaty of Amsterdam, 2 October 1997 [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.eurotreaties.com/amsterdamtreaty.pdf>.
41. The Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community, 13 December 2007 [Electronic resource]. – Mode of access: http://www.unizar.es/euroconstitucion/library/Lisbon%20Treaty/Treaty%20of%20Lisbon_12.2007.pdf.
42. The voting system at the Council of the EU [Electronic resource] // The Council of the European Union. – Mode of access: <http://www.consilium.europa.eu/council/voting-system-at-the-council?tab=In-detail&subTab=Double-majority&lang=en>.
43. Treaty on Stability, Coordination and Governance in The Economic and Monetary Union [Electronic resource] / European Council, 2 March 2012. – Mode of access: http://european-council.europa.eu/media/639235/st00tscg26_en12.pdf.
44. EDA's Pooling & Sharing [Electronic resource]: Fact Sheet / European

Defence Agency. – Mode of access:
http://issuu.com/europeandefenceagency/docs/final-p_s_30012013_factsheet_cs5_gris/1?e=0.

Література

45. Актуальні проблеми європейської інтеграції та євроатлантичного співробітництва України: матеріали 12-ї регіон. наук.-практ. конф. 12 трав. 2015 р., м. Дніпропетровськ / за заг.ред. Л.Л. Прокопенка. – Д.: ДРІДУ НАДУ, 2015. – 196 с.
46. Александров О. Щодо перспектив реформування системи реалізації зовнішньої політики Європейського Союзу. Аналітична записка [Електрон. ресурс] / Національний інститут стратегічних досліджень. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1470>.
47. Архіпова, О. Німеччина затягує реформування банківської системи ЄС, щоб приховати корупцію [Електрон. ресурс] / О. Архіпова // УНН, 2013. – Mode of access: <http://www.unn.com.ua/uk/news/1238471-inozmi-nimechchina-zatyaguye-reformuvannya-bankivskoyi-sistemi-yes-schob-prikhovati-koruptsiyu>.
48. Балабанов К. Розвиток Європейського союзу в сучасній системі світового господарства [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pips/2008/BSEC_2008/Pages%20from%20tom1/0016.pdf.
49. Бурханов, А. Европейский Союз в современном мире [текст] / А. К. Бурханов. – Алматы: Институт мировой экономики и политики при фонде первого президента РК, 2005. – 50 с.
50. Кавешников Н. Лиссабонский договор: как меняется Европейский союз / Н. Кавешников // Фонд исторической перспективы: – 22 декабря 2009. – [Электрон. ресурс]. – Режим доступа: <http://www.perspektivy.info/print.php?ID=44723>.

51. Концептуальні засади розвитку системи забезпечення національної безпеки України : аналіт. доп. / О. О. Резнікова, В. Ю. Цюкало, В. О. Паливода, С. В. Дрьомов, С. В. Сьомін. – К. : НІСД, 2015. – 58 с.
52. Копійка В. В., Шинкаренко Т. І. Європейський Союз: Заснування і етапи становлення [текст] / В. В. Копійка, Т. І. Шинкаренко. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2001. – 488 с.
53. Копійка В. Європейський Союз: історія і засади функціонування [текст] / В. Копійка, Т. Шинкаренко ; за ред. акад. НАН України, Надзв. і Повнов. Посла України Л. В. Губерського. – К. : Знання, 2012. - 760 с.
54. Крук Ю. Конституция Европейского союза: история подготовки и причины провала ее ратификации / Ю. Крук // Журнал международного права и международных отношений: – 2009. – №2.
55. Лукув, Е. Економічна інтеграція. Економічний та валютний союз [Електрон. ресурс] / Е. Лукув; пер. з англ. Борисов Д., Максимчук А. – Режим доступу: <http://youth.crimeastar.net/europe/html/integration/index.html>.
56. Міжнародні організації [текст] / Мокій А., Яхно Т., Бабець І. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 280 с.
57. Мусис Н. Все про спільні політики Європейського Союзу [текст] / Н. Мусис; пер. з англ. «К. І. С.». – Київ: «К. І. С.», 2005. – 466 с.
58. Особливості реалізації Спільної зовнішньої та безпекової політики Європейського Союзу [Текст] / Л. Г. Фалалєєва, О. І. Давиденко // Вісник Академії адвокатури України. – К. : ВЦ Академії адвокатури України, 2012. – №24. – С. 82-88.
59. Резнікова, О. Особливості інтеграційних процесів в ЄС на сучасному етапі: інституційні зміни в системі забезпечення економічної та політичної стабільності [Електрон. ресурс] / О. Резнікова // Національний інститут стратегічних досліджень при Президенті України. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/598>.
60. Рубинский, Ю. Европейская политика безопасности и обороны

- [Электронный ресурс] / Ю. Рубинский. – Словарь «Что есть что в мировой политике». – Режим доступа: http://www.wehse.ru/cgi-bin/wpg/wehse_wpg_show_text_print.pl?term1302079275.
- 61.Рябоштан Є. Політико-інституційні механізми формування Спільної зовнішньої та безпекової політики Європейського Союзу [Електронний ресурс] / Є. Рябоштан. – Режим доступу: http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=ARD&P21DBN=ARD&Z21ID=&Image_file_name=DOC/2011/11REVPES.zip&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1.
- 62.Сидорук, Т. Інтеграційні процеси в сучасній Європі [текст]: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Т. Сидорук. – Львів: ЛА «Піраміда», 2010. – 354 с.
- 63.Тимофеева О. Кризис в Европейском союзе. Последствия, анализ, перспективы [текст] / О. Тимофеева. – М.: Книжный мир, 2011. – 160 с.
- 64.Утко Г. Теоретичні підходи до дослідження дипломатії та дипломатичної служби Європейського Союзу [Електронний ресурс] / Г.Утко // Політологічні та соціологічні студії. Збірник наукових праць. Том XII. Тематичний випуск. Політичні виміри процесів європейської інтеграції. – Чернівці: «Букрек», 2013. – С.119-132. – Режим доступу: http://arr.chnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/861/1/Pol_Studies_Vol12.pdf
- 65.Цибулина, А. Система механізмів спасення європейських банків [Текст] / А. Цибулина // Банки и финансы. – 2013. – №9(79).
- 66.Ціватий В., Шаповалова О. Дипломатія та Європейська служба зовнішньої діяльності (ЄСЗД): політико-інституційний аспект [Електронний ресурс] / В.Ціватий, О.Шаповалова // Зовнішні справи. – 2013. – №3. – С.42-45. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/zovsp_2013_3_13.pdf.
- 67.1994: Norway votes "no" to Europe [Electronic resource] / BBC. – Mode of access: http://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/november/28/newsid_4208000

/4208314.stm.

68. Abbasov, N. What are the future prospects of the European Union? [Electronic resource] / N. Abbasov // Caspian Weekly, 24 January 2011. – Mode of access: <http://en.caspianweekly.org/main-subjects/others/european-union/3630-what-are-the-future-prospects-of-the-european-union.html>.
69. Butler, N. Could France and Germany create a common energy policy? [Electronic resource] / N. Butler // Financial Times, 16 February 2014. – Mode of access: <http://blogs.ft.com/nick-butler/2014/02/16/could-france-and-germany-create-a-common-energy-policy>.
70. Cameron's pledge on EU referendum [Electronic resource] / Belfast Telegraph, 29 April 2014. – Mode of access: <http://www.belfasttelegraph.co.uk/news/local-national/uk/camersons-pledge-on-eu-referendum-30226274.html>.
71. Carnegy, H. French seek permanent EU defence fund [Electronic resource] / H. Carnegy // The Financial Times, 17 December 2013. – Mode of access: <http://www.ft.com/cms/s/0/230c8198-671a-11e3-a5f9-00144feabdc0.html#axzz314hRKaM9>.
72. Comte, J. French MPs seek to outline European defence strategy [Electronic resource] / J. Comte // Paris: EurActiv, 12 December 2013. – Mode of access: <http://www.euractiv.com/trade/french-mps-look-strategy-build-e-news-532277>.
73. Curtis, P. Sarkozy and Merkel call for 'true economic government' to save eurozone [Electronic resource] / P. Curtis // The Guardian, 16 August 2011. – Mode of access: <http://www.theguardian.com/business/2011/aug/16/sarkozy-merkel-economic-government-eurozone>.
74. De Larosière response to the financial crisis [Electronic resource] / J. Herbst, P. Snowdon, S. Lovegrove. – London: Norton Rose Fulbright LLP, March 2009. – Mode of access: <http://www.nortonrosefulbright.com/knowledge/publications/20379/de-larosiere-response-to-the-financial-crisis>.
75. Eijffinger, S. Deposit Guarantee Schemes [Electronic resource] / S. Eijffinger

- // European Parliament. Directorate General for Internal Policies. Policy Department A: Economic and Scientific Policy. – 2013. – Mode of access: <http://www.europarl.europa.eu/document/activities/cont/201307/20130705ATT69284/20130705ATT69284EN.pdf>.
- 76.EU agrees on ‘historic’ banking union ahead of summit [Electronic resource] / France 24. – Mode of access: <http://www.france24.com/en/20131219-eu-banking-union-europe-agreement-summit-brussels>.
- 77.Europe seals deal on financial supervision [Electronic resource] / Andrew Willis // Brussels: EU Observer, 22 March 2010. – Mode of access: <http://euobserver.com/economic/30866>.
- 78.Framing Banking Union in the Euro Area. Some empirical evidence [Text] / Diego Valiante // CEPS, 2014. – №389. – 26 c.
- 79.France and Germany agree on 'full time' eurozone boss [Electronic resource] / Deutsche Welle, 30 May 2013. – Mode of access: <http://www.dw.de/france-and-germany-agree-on-full-time-eurozone-boss/a-16850315>.
- 80.France and Italy call for permanent eurozone president [Electronic resource] / EurActiv, 21 November 2013. – Mode of access: <http://www.euractiv.com/euro-finance/france-italy-call-permanent-euro-news-531857>.
- 81.Franco-German brigade to boost Mali security [Electronic resource] / Aljazeera. – Mode of access: <http://www.aljazeera.com/news/africa/2014/02/franco-german-brigade-boost-mali-security-2014219174951869198.html>.
- 82.Future of Europe Group bids for foreign policy, defence clout [Electronic resource] / EurActiv, 19 September 2012. – Mode of access: <http://www.euractiv.com/future-eu/future-europe-group-tables-propo-news-514876>.
- 83.Germany and France close on banking union deal [Electronic resource] / Hugh Carnegie, Alex Barker // The Financial Times, 2013. – Mode of access: <http://www.ft.com/intl/cms/s/0/fc594a38-60d7-11e3-b7f1->

00144feabdc0.html#axzz2ujx3Efk3.

84. Germany wants new debate on EU constitution: minister [Electronic resource] / I. Wissenbach, J. Pawlak, S. Moffett // Copenhagen: Reuters, 9 March 2012. – Mode of access: <http://www.reuters.com/article/2012/03/09/us-eu-constitution-germany-idUSBRE82818020120309>.
85. Hempson, Donald A. European Disunion: The Rise and Fall of a Post-War Dream? [Electronic resource] / Origins. – September 2013, Vol. 6, Issue 12. – Mode of access: <http://origins.osu.edu/article/european-disunion-rise-and-fall-post-war-dream>.
86. Hollande calls for EU "economic government" [Electronic resource] / France24, 16 May 2013. – Mode of access: <http://www.france24.com/en/20130516-hollande-europe-union-eurozone-government-economy-france>.
87. Leaders to back EU defence industry projects at summit [Electronic resource] / EurActiv. – Mode of access: <http://www.euractiv.com/trade/eu-summit-tackle-defence-industr-news-532484>.
88. Lu, D. Eurocorps and Beyond: The military integration of the EU and its political consequences [Text] / D. Lu. – Ottawa: University of Ottawa, 18 December 2013. – 24 p.
89. Milevska, T., Jacobsen, H. Cameron waters down EU defence ambitions at summit [Electronic resource] / T. Milevska, H. Jacobsen // EurActiv, 20 December 2013. – Mode of access: <http://www.euractiv.com/global-europe/cameron-waters-council-conclusio-news-532512>.
90. Moffett, S. German idea for new EU constitution gets mixed response [Electronic resource] / S. Moffett // Copenhagen: Reuters, 10 March 2012. – Mode of access: <http://www.reuters.com/article/2012/03/10/us-eu-constitution-idUSBRE8290DZ20120310>.
91. Nicola, S. Analysis: EU dreams of common army [Electronic resource] / S. Nicola // Berlin: United Press International Germany, 27 March 2007. – Mode of access: http://www.upi.com/Business_News/Security-

- Industry/2007/03/27/Analysis-EU-dreams-of-common-army/UPI-48511175029802.
- 92.O'Donnell J. Europe moves to banking union with blueprint for failing lenders [Electronic resource] / J. O'Donnell // Reuters. – 2013. – Mode of access: <http://www.reuters.com/article/2013/12/19/us-eu-banks-idUSBRE9BI01620131219>.
- 93.Olivares-Caminal, R. The EU Architecture to Avert A Sovereign Debt Crisis [Electronic resource] / R. Olivares-Caminal. – OECD, 2011. – 32 c. – Mode of access: <http://www.oecd.org/finance/financial-markets/49191980.pdf>.
- 94.Ponthus, J., De Clercq, G. Franco-German energy plan to focus on renewables, not mergers [Electronic resource] / J. Ponthus, G. De Clercq // Paris: Reuters, 15 January 2014. – Mode of access: <http://uk.reuters.com/article/2014/01/15/france-germany-energy-idUKL5N0KP1UX20140115>.
- 95.Pop, V. Germany in renewed push for EU treaty change [Electronic resource] / Pop V. // Berlin: EU Observer, 28 March 2014. – Mode of access: <http://euobserver.com/eu-elections/123661>.
- 96.Rettman, A. Hollande and Merkel plan EU 'revival' this week [Electronic resource] / A. Rettman // Brussels: EU Observer, 17 February 2014. – Mode of access: <http://euobserver.com/agenda/123167>.
- 97.Rettman, A. Merkel and Hollande call for full-time euro President [Electronic resource] / Rettman A. // Brussels: EU Observer, 31 May 2013. – Mode of access: <http://euobserver.com/institutional/120328>.
- 98.Schaeuble open to compromise on EU bank fund [Electronic resource] / Business recorder, 2014. – Mode of access: <http://www.brecorder.com/money-a-banking/198/1153121>.
- 99.Smith, Michael E. Institutionalization, Policy Adaptation and European Foreign Policy Cooperation [Text] / Michael E. Smith // European Journal of International Relations, 2004, SAGE Publications and ECPR-European Consortium for Political Research, Vol. 10(1): p. 95-136.

100. Speck U. A new Franco-German deal on EU foreign policy? [Electronic resource] / U. Speck // Carnegie Europe, 24 January 2014. – Mode of access: <http://carnegieeurope.eu/strategieurope/?fa=54301>.
101. Taylor, S. Merkel calls for treaty change [Electronic resource] / S. Taylor // European Voice, 30 January 2014. – Mode of access: <http://www.europeanvoice.com/article/imported/merkel-calls-for-treaty-change/79462.aspx>.
102. The Foreign Policy of the European Union: Assessing Europe's role in the world [Text] / F. Bindi (ed). – Washington D.C.: Brookings Institution Press, 2010. – 367 p.
103. The Single Supervisory Mechanism (SSM) Stronger together? [Electronic resource] / EMEA Centre for Regulatory Strategy. – London: Deloitte LLP, 2013. – Mode of access: http://www.deloitte.com/assets/Dcom-Spain/Local%20Assets/Documents/Industrias/FSI/es_fsi_ssm_stronger_together_031013.pdf.
104. Torreblanca, J., Leonard, M. The continent-wide rise of Euroscepticism [Electronic resource] / J. Torreblanca, M. Leonard // European Council on Foreign Relations, 16 May 2013. – Mode of access: ecfr.eu/page/-/Methodological_note_Euroscepticism.pdf.
105. Uterwedde, H. Franco-German cooperation: productive tension [Electronic resource] / H. Uterwedde // The Robert Schuman Foundation, 3 June 2013. – Mode of access: <http://www.robert-schuman.eu/en/european-issues/0281-franco-german-cooperation-productive-tension>.
106. Valant, P. The Franco-German couple: Potentials and limitations [Electronic resource] / P. Valant // Theseus. – Mode of access: <http://www.tepsa.eu/download/Background%20Paper%20Franco-German%20Leadership.pdf>.
107. Van Rompuy, H. Speech by President of the European Council Herman Van Rompuy at the Annual Conference of EU Heads of Delegation [Text] / H. Van Rompuy // European Council, The President. – Brussels, 5 September 2012. –

6 p. – EUCO 158/12.

108. Wilding, P. Time to reform EU defence policy and make Britain safer [Electronic resource] / P. Wilding // British Influence, 19 December 2013. – Mode of access: <http://britishinfluence.org/time-reform-eu-defence-policy-make-britain-safer>.

ДОДАТКИ

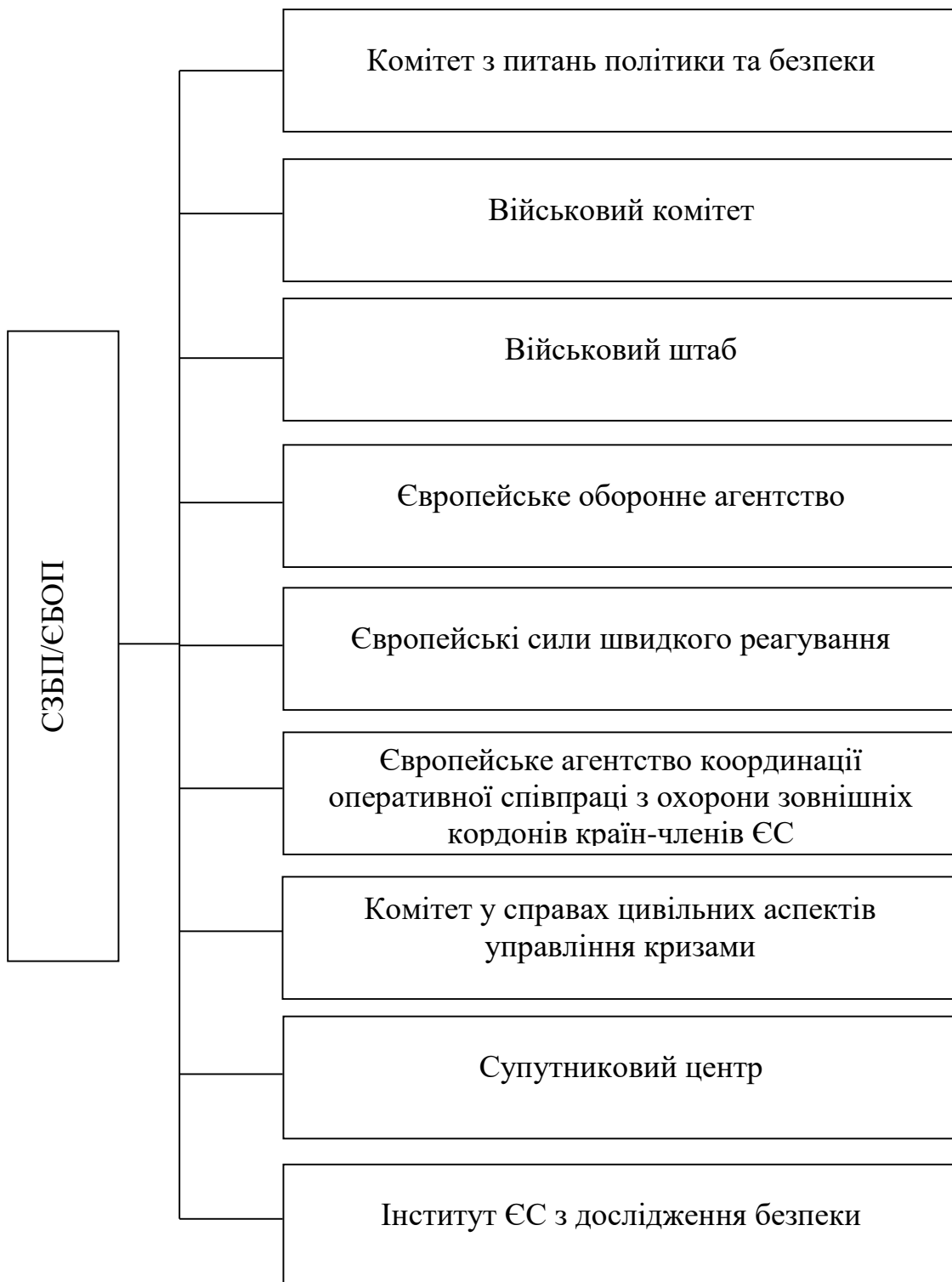
Додаток А

Хронологія європейських договорів¹⁷⁷

1951	1957	1965	1975	1985	1986	1992	1997	2001	2007
Паризький договір	Римські договори	Договір про злиття	Рішення Європейської Ради	Шенгенський договір	Єдиний Європейський Акт	Маастрихтський договір	Амстердамський договір	Ніщський договір	Лісабонський договір
Європейська спільнота з атомної енергії									
Європейське об'єднання вугілля та сталі (втратив силу в 2002 році)									
Європейська економічна спільнота									
Європейська Спільнота (European Community)									
Шенгенська зона									
TREVІ									
Правосуддя та внутрішні справи									
Поліція і юридичне співробітництво у карних справах									
					ЄПС				
					СЗБП				
Європейський Союз									

¹⁷⁷ Hempson, Donald A. European Disunion: The Rise and Fall of a Post-War Dream? [Electronic resource] / Origins. – September 2013, Vol. 6, Issue 12. – Mode of access: <http://origins.osu.edu/article/european-disunion-rise-and-fall-post-war-dream>.

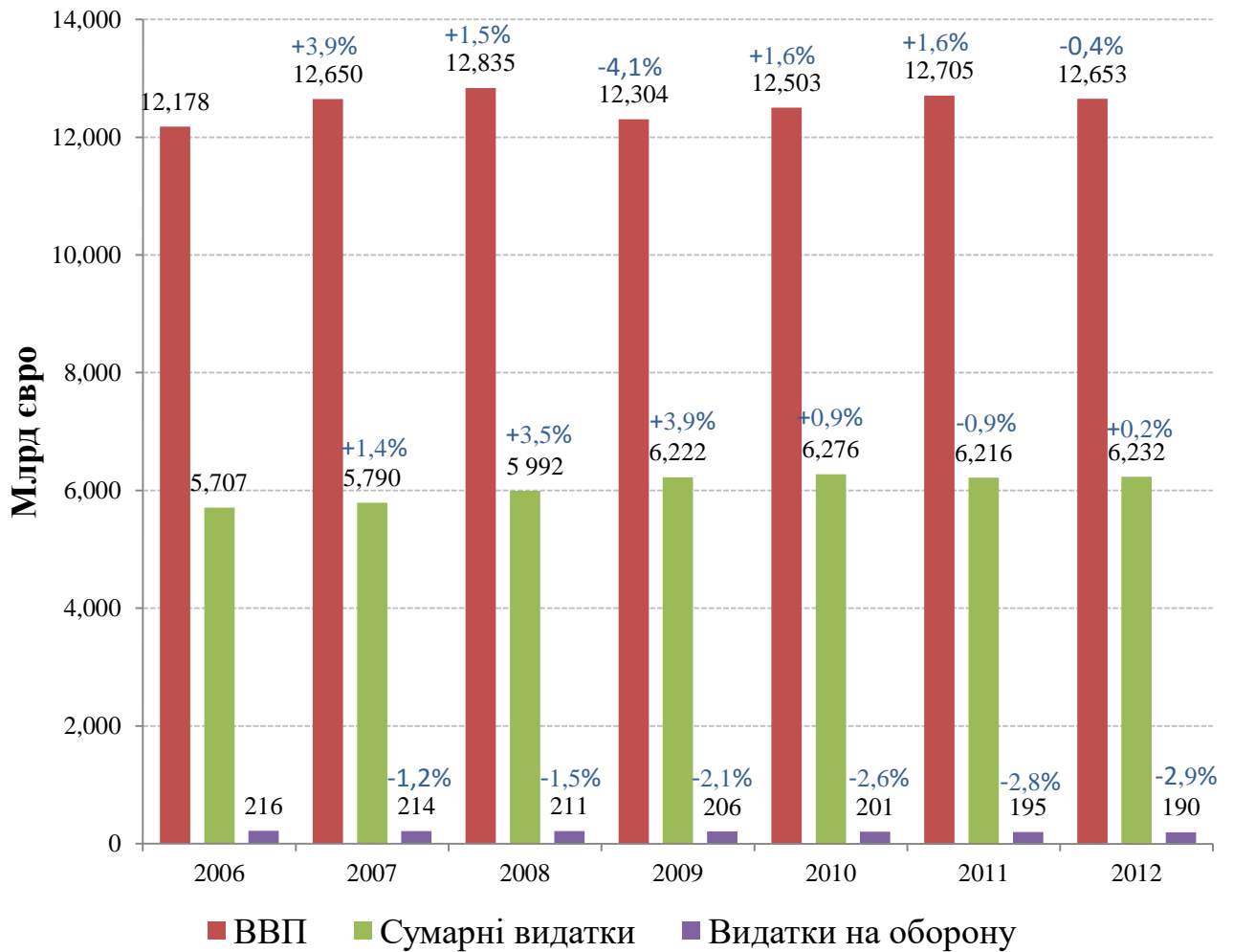
Система органів забезпечення функціонування СЗПБ/ЄБОП¹⁷⁸

¹⁷⁸ Концептуальні засади розвитку системи забезпечення національної безпеки України : аналіт. доп. / О. О. Резнікова, В. Ю. Цюкало, В. О. Паливода, С. В. Дрьомов, С. В. Сьомін. – К. : НІСД, 2015. – С. 16.

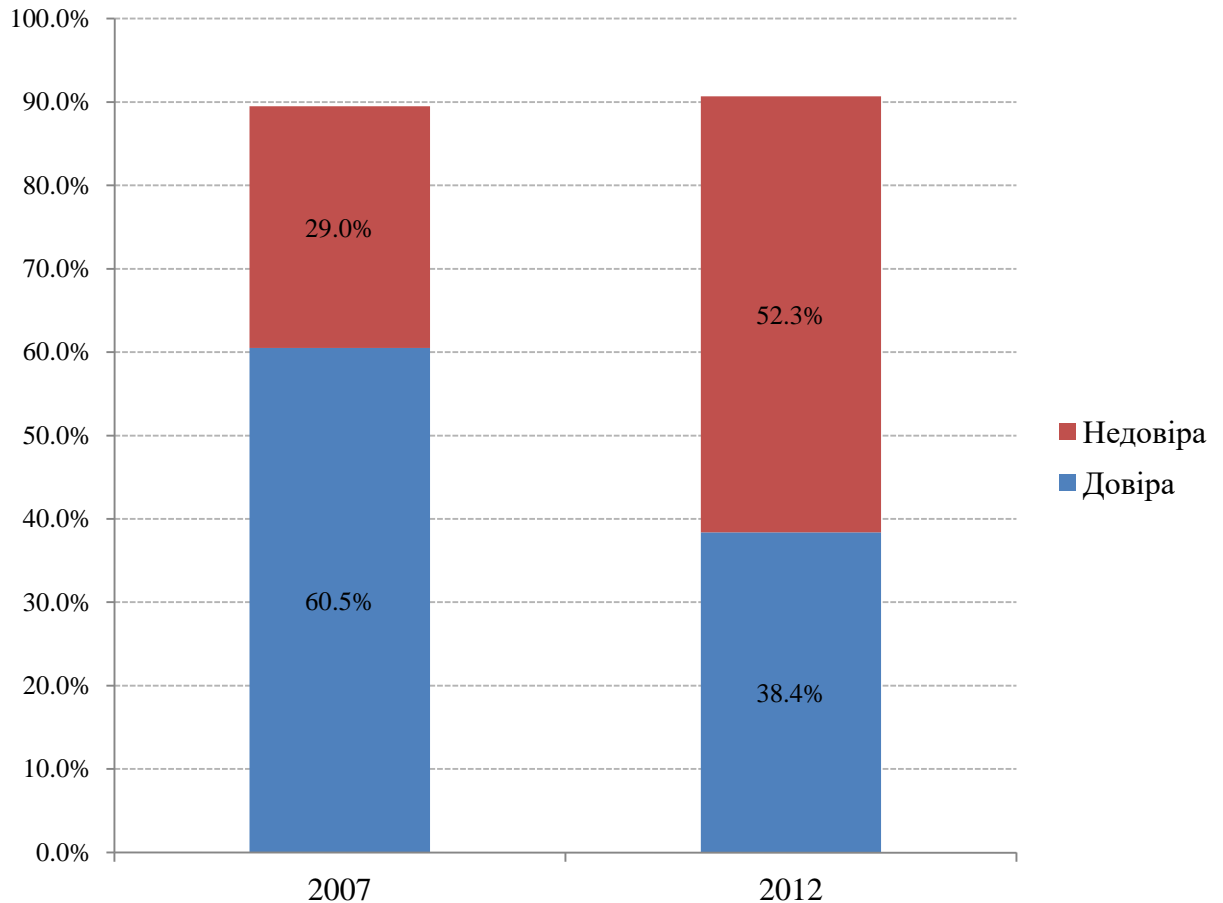
Додаток В

**ВВП, сумарні видатки та видатки на оборону держав-членів ЄОА з
врахуванням інфляції в 2012 р.¹⁷⁹**

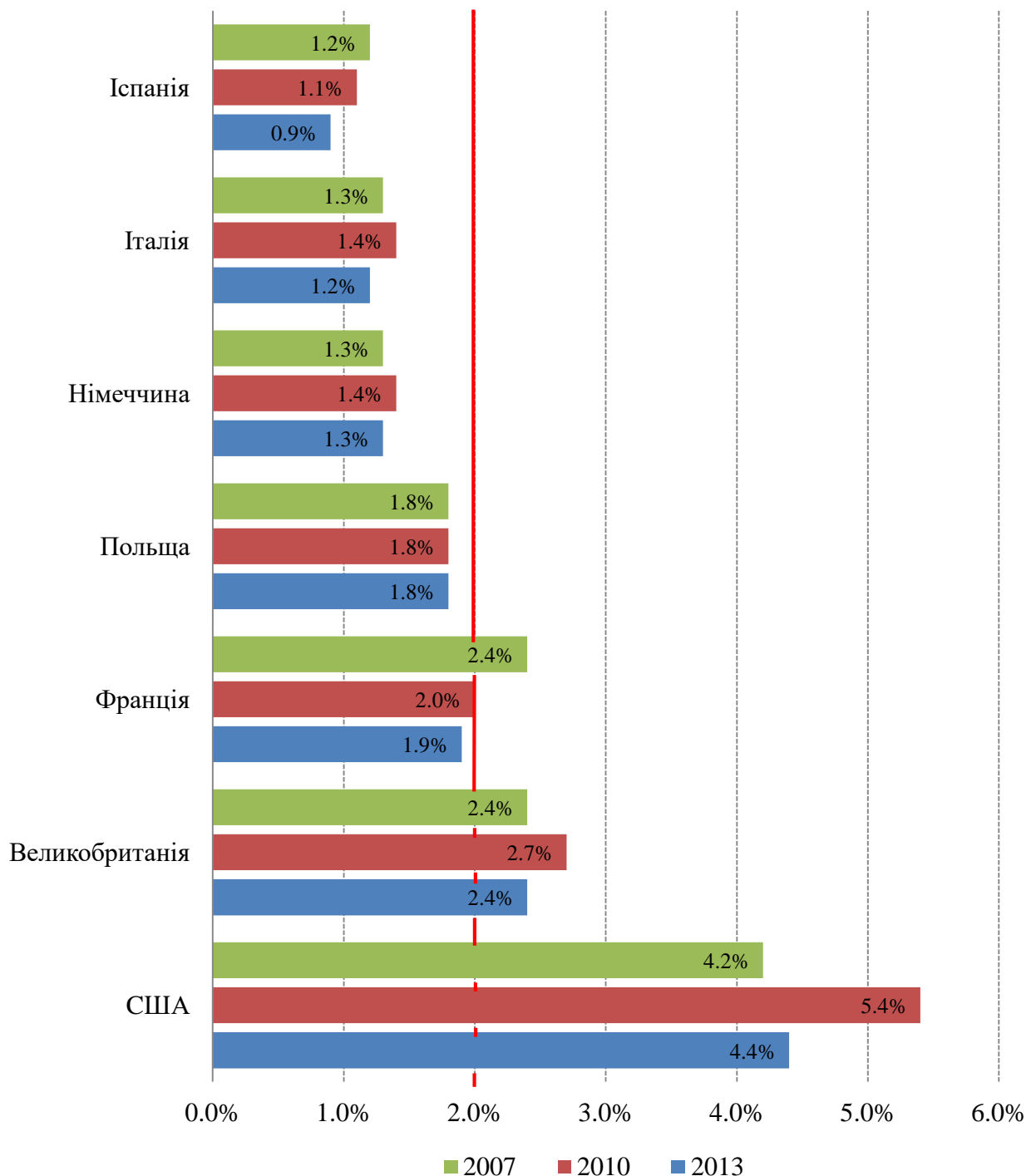
¹⁷⁹ Source: Defence Data 2012 [Text] / Responsible editor: E. Platteau. – Brussels: European Defence Agency, 2013. – 32 p. – ISBN 978-92-95075-13-9.

**Порівняння рейтингу довіри громадян ЄС до Європейського Союзу
в 2007 та 2012 рр.¹⁸⁰**

¹⁸⁰ Source: Torreblanca, J., Leonard, M. The continent-wide rise of Euroscepticism [http \[Electronic resource\]](http://ecfr.eu/page/-/Methodological_note_Euroscepticism.pdf) / J. Torreblanca, M. Leonard // European Council on Foreign Relations, 16 May 2013. – Mode of access: ecfr.eu/page/-/Methodological_note_Euroscepticism.pdf.

Витрати на оборону США та деяких членів ЄС в 2013 р., відсотків ВВП^{181,182}

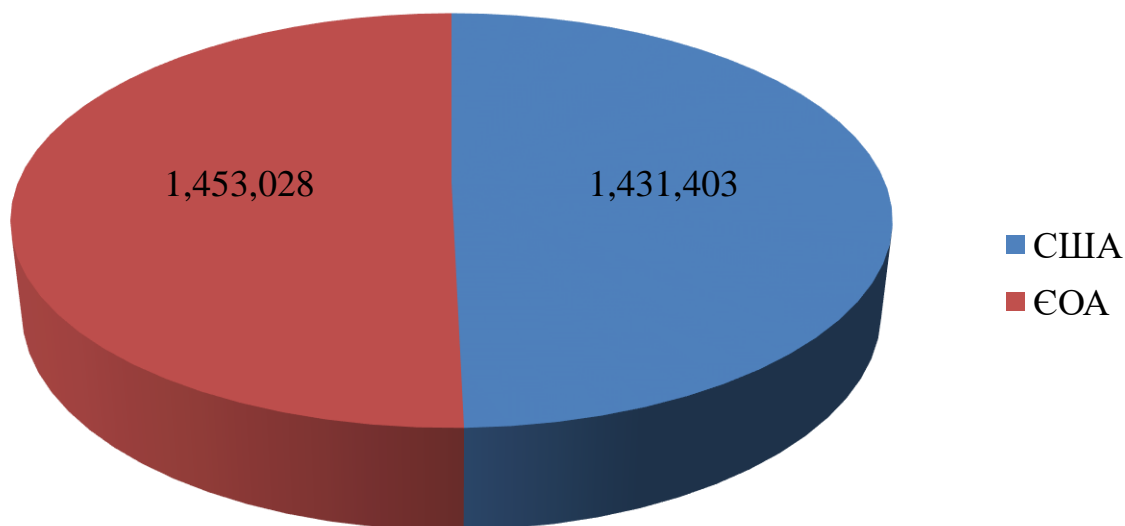

¹⁸¹ Source: Financial and Economic Data Relating to NATO Defence [Electronic resource] / NATO, 13 April 2012. – PR/CP(2012)047-REV1. – Mode of access: http://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_2012_04/20120413_PR_CP_2012_047_rev1.pdf.

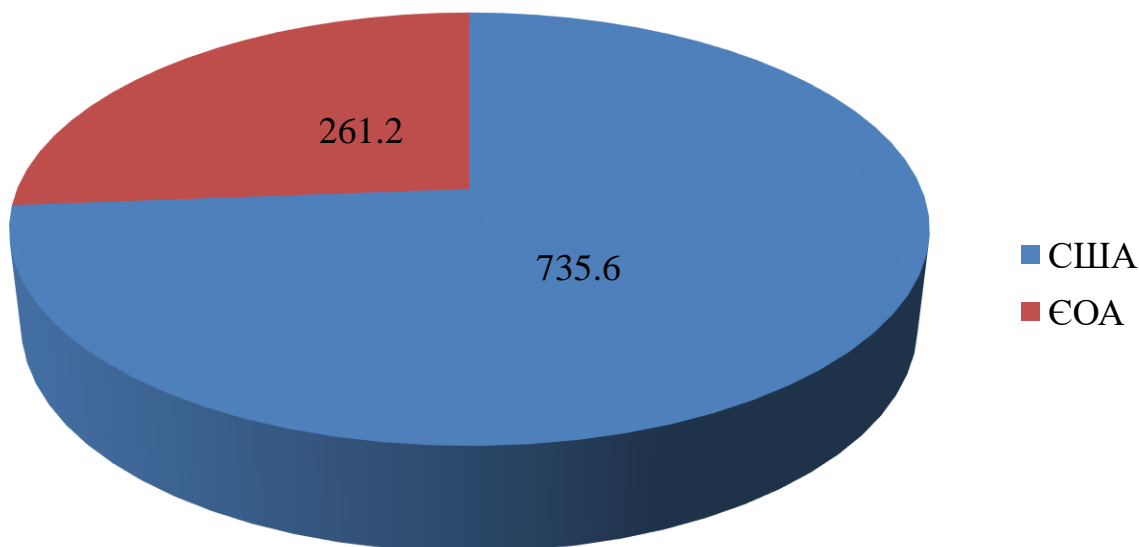
¹⁸² Source: Financial and Economic Data Relating to NATO Defence [Electronic resource] / NATO, 24 February 2014. – PR/CP(2014)028. – Mode of access: http://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_topics/20140224_140224-PR2014-028-Defence-exp.pdf.

Порівняння чисельності військового персоналу та витрат на оборону членів ЄОА та США в 2012 р.^{183,184,185}

Чисельність військового персоналу членів ЄОА та США, чоловік

Витрати на оборону членів ЄОА та США, млрд доларів США

¹⁸³ Source: Defence Data 2012 [Text] / Responsible editor: E. Platteau. – Brussels: European Defence Agency, 2013. – 32 p. – ISBN 978-92-95075-13-9.

¹⁸⁴ Source: Financial and Economic Data Relating to NATO Defence [Electronic resource] / NATO, 24 February 2014. – PR/CP(2014)028. – Mode of access: http://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_topics/20140224_140224-PR2014-028-Defence-exp.pdf.

¹⁸⁵ Military Personnel Strength Figures [Electronic resource] / U. S. Department of Defense. – Mode of access: https://kb.defense.gov/app/answers/detail/a_id/253/~military-personnel-strength-figures.